Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο

Ελληνική Λαϊκή Τέχνη:

Παλαιότερες θεματικές με σύγχρονες προσεγγίσεις

Αφιερωμένο στη μνήμη του Λαογράφου Κίτσου Μακρή

Βόλος

25-27 Σεπτεμβρίου, 2020

Συνεδριακό Κέντρο Θεσσαλίας Ι.Μ.Δ. Μελισσάτικα Βόλου

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ιδιόμελον

www.learn.cultureacademy.gr

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ
& ΑΛΜΥΡΟΥ

ΜΑΓΝΗΤΩΝ ΚΙΒΩΤΟΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
& ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΙΔΙΟΜΕΛΟΝ

Διάθεση - Διανομή: Βιβλιοπωλείο «Ο Λύχνος»,
Κ. Καρτάλη 160, τ.κ. 38221, τηλ. & fax 2421032916

Χρονολογία έκδοσης: 2020

ISBN: 978-618-84595-4-0

Καλλιτεχνική επιμέλεια: Αποστολία Παλάσκα
Σχεδίαση – Εκτύπωση: Γραφικές Τέχνες «ΠΑΛΜΟΣ»

Φωτογραφία εξωφύλλου: Τμήμα πρόσοψης χρωματιστής κασέλας από τη Ζαγορά, διαστάσεις όλης της επιφάνειας 55Χ114 εκ., Βόλος, Συλλογή Λαογραφικού Κέντρου Κίτσου Μακρή (Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Θεσσαλίας)

Φωτογραφίες έκδοσης: Έργα του λαϊκού ζωγράφου Ν. Α. Χριστόπουλου, Συλλογή Γρηγόρη Καρταπάνη.

Τόμος περιλήψεων των ανακοινώσεων του
Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου
«Ελληνική Λαϊκή Τέχνη: Παλαιότερες θεματικές με σύγχρονες προσεγγίσεις»
Εργαστήριο Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας
Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Πολιτιστικός Φορέας της Ιεράς Μητρόπολης Δημητριάδος & Αλμυρού
«Μαγνήτων Κιβωτός», για τη διάσωση του πολιτιστικού αποθέματος
Βόλος, 25-27 Σεπτεμβρίου, 2020

Book of Abstracts
International Conference
«Greek Folk Art: Older themes with modern approaches»
Laboratory of Folklore and Social Anthropology
Department of History and Ethnology of the Democritus University of Thrace
Cultural Organization of the Holy Metropolis of Demetrias and Almyros,
«Magniton Kivotos», in aid of the rescue of the cultural inventory
Volos, 25-27 September, 2020

International Conference

Greek Folk Art:

Older themes with modern approaches

The conference is dedicated to the memory of Folklorist Kitsos Makris

Volos

25-27 September, 2020

Conference Center of Thessaly
of the Holy Metropolis of Dimitrias & Almyros in Melissatika

ABSTRACTS

μαγνήτων
Τέχνες λαϊκές
ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΤΟΣ ΔΡΑΣΕΩΝ & ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ 2018

www.learn.cultureacademy.gr

THE LABORATORY OF FOLKLORE
AND SOCIAL ANTHROPOLOGY
DEPARTMENT OF HISTORY AND ETHNOLOGY
OF THE DEMOCRITUS UNIVERSITY OF THRACE

HOLY METROPOLIS
OF DIMITRIAS
AND ALMYROS

Μαγνήτων Κίνητος
Ark for the preservation of the local cultural resource

Ακαδημία Λαϊκού Πολιτισμού & Τοπικής Ιστορίας

Laboratory of Folklore and Social Anthropology
Department of History & Ethnology, Democritus University of Thrace
Cultural Organization of the Holy Metropolis of Demetrias and Almyros,
«Magniton Kivotos»

Abstracts

INTERNATIONAL CONFERENCE

«GREEK FOLK ART:

OLDER THEMES WITH MODERN APPROACHES»

Volos, 25-27 September, 2020

Edited by
Manolis G. Varvounis – Nadia Macha-Bizoumi – Alexandros G. Kapaniaris

Komotini -Volos
2020

Εργαστήριο Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας
Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Πολιτιστικός φορέας της Ιεράς Μητρόπολης Δημητριάδος & Αλμυρού
«Μαγνήτων Κιβωτός, για τη διάσωση του πολιτιστικού αποθέματος»

Περιλήψεις Ανακοινώσεων

ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

«ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ:
ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΕΣ ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΜΕ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ»

Βόλος, 25-27 Σεπτεμβρίου, 2020

Επιμέλεια:
Μανόλης Γ. Βαρβούνης – Νάντια Μαχά-Μπιζούμη – Αλέξανδρος Γ. Καπανιάρης

Κομοτηνή – Βόλος
2020

Οργανωτική Επιτροπή:

Μανόλης Γ. Βαρβούνης, Καθηγητής Λαογραφίας, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Πρόεδρος Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Δρ Αλέξανδρος Καπανιάρης, Διδάσκων στο Ε.Α.Π., Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Νάντια Μαχά-Μπιζούμη, Επίκουρη Καθηγήτρια Λαογραφίας, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Αθανάσιος Κούγκουλος, Μέλος ΕΔΙΠ, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Νικόλαος Τσούκας, Γενικός Γραμματέας «Μαγνήτων Κιβωτός»

Αντώνης Πλαγεράς, Ταμίας «Μαγνήτων Κιβωτός»

Επιστημονική Επιτροπή:

Μανόλης Γ. Βαρβούνης, Καθηγητής Λαογραφίας, Πρόεδρος του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου, Καθηγήτρια Λαογραφίας, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Μαρία Γκασούκα, Καθηγήτρια Λαογραφίας και Φύλου, Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής & Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Γεώργιος Τσιγάρας, Αναπληρωτής Καθηγητής Ιστορίας της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής τέχνης, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Βασίλειος Δαλκαβούκης, Αναπληρωτής Καθηγητής Εθνογραφίας του Ελλαδικού Χώρου, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Αικατερίνη Μάρκου, Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής και Ιστορικής Ανθρωπολογίας του Βαλκανικού Χώρου, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Βασιλική Κράββα, Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Άγγελος Παλληκίδης, Επίκουρος Καθηγητής Διδακτικής της Ιστορίας, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Νάντια Μαχά-Μπιζούμη, Επίκουρη Καθηγήτρια Λαογραφίας, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Δρ Αλέξανδρος Καπανιάρης, Διδάσκων στο Ε.Α.Π., Μεταδιδακτορικός Ερευνητής, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Organizing Committee:

Manolis G. Varvounis, Professor of Folklore and Head of the Department of History and Ethnology, Democritus University of Thrace

Dr. Alexandros Kapaniaris, Lecturer at the HOU, Postdoctoral Researcher, Department of History and Ethnology, Democritus University of Thrace

Nadia Macha-Bizoumi, Assistant Professor of Folklore, Department of History and Ethnology, Democritus University of Thrace

Dr. Athanasios Kougkoulos, Member of Laboratory Teaching Staff, Department of History and Ethnology, Democritus University of Thrace

Nikolaos Tsoukas, Secretary-General of "Magniton Kivotos"

Antonis Plageras, Quaestor of "Magniton Kivotos"

Scientific Committee:

Manolis G. Varvounis, Professor of Folklore, Head of the Department of History and Ethnology, Democritus University of Thrace

Marina Vrelli-Zachou, Professor of Folklore, Department of History and Archeology, University of Ioannina

Gasouka Maria, Professor of Folklore and Gender, Department of Preschool Education and Educational Design, University of the Aegean

George Tsigaras, Associate Professor of History of Byzantine and Post-Byzantine Art, Department of History and Ethnology, Democritus University of Thrace

Vassilios Dalkavoukis, Associate Professor of Ethnography in Greece, Department of History and Ethnology, Democritus University of Thrace

Aikaterini Markou, Assistant Professor of Social and Historical Anthropology in the Balkans, Department of History and Ethnology, Democritus University of Thrace

Vassiliki Kravva, Assistant Professor of Social Anthropology, Department of History and Ethnology, Democritus University of Thrace

Angelos Pallikidis, Assistant Professor of History, Department of History and Ethnology, Democritus University of Thrace

Nadia Macha-Bizoumi, Assistant Professor of Folklore, Department of History and Ethnology, Democritus University of Thrace

Dr. Alexandros Kapaniaris, Lecturer at the HOU, Postdoctoral Researcher, Department of History and Ethnology, Democritus University of Thrace

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Το Συνέδριο είναι αφιερωμένο στη μνήμη του Λαογράφου Κίτσου Μακρή.

Σκοπός του Συνεδρίου είναι, μέσα από τη συμμετοχή διακεκριμένων Ελλήνων και ξένων επιστημόνων και μελετητών της λαϊκής τέχνης, να αναδειχθούν και να συζητηθούν νέα ευρήματα και νέοι προβληματισμοί, να δοθούν νέες ερμηνείες σε ήδη γνωστά ζητήματα, και παραλλήλως, να παρουσιαστεί νέο ερευνητικό υλικό για το οποίο δεν έχει ενημερωθεί η επιστημονική κοινότητα. Μια τέτοιου είδους συλλογική και οργανωμένη ανταλλαγή απόψεων θα αποτελέσει σημείο αναφοράς στην επανεκτίμηση της νεοελληνικής παραδοσιακής τέχνης.

Θεματικές του Συνεδρίου:

1. Θεωρητικά ζητήματα: Οι Λαϊκές Τέχνες στον Ελλαδικό Χώρο
2. Ο Συμβολικός και Κοινωνικός ρόλος των Λαϊκών Τεχνών
3. Η Έρευνα της Λαϊκής Τέχνης στο πλαίσιο των Τοπικών Σπουδών
4. Λαϊκές Τέχνες: Εργαστήρια – Τεχνίτες – Τεχνικές

4.1 Λιθογλυπτική

4.2 Λαϊκή Ζωγραφική

4.3 Αγγειοπλαστική

4.4 Σαμαροποιία

4.5 Ναυπηγική

4.6 Κοσμηματοποιία

4.7 Υφαντική

4.8 Κεντητική

4.9 Παραδοσιακό και Σύγχρονο Ένδυμα

4.10. Χορός και Μουσική

5. Εκκλησιαστικές Τέχνες
6. Έντεχνος Λαϊκός Λόγος
7. Αναπαραστάσεις εκφάνσεων της Λαϊκής Τέχνης στη Λογοτεχνία / στον Κινηματογράφο / στο Θέατρο
8. Μουσεία Λαϊκής Τέχνης: Ζητήματα Αναπαράστασης, Διαχείρισης και Εκπαιδευτικής Πολιτικής
9. Η Λαϊκή Τέχνη ως Τουριστικό Προϊόν
10. Νέες Τεχνολογίες, Ψηφιακά Εργαλεία, Εκπαίδευση και Λαϊκή Τέχνη

AIM OF THE CONFERENCE

The conference is dedicated to the memory of Folklorist Kitsos Makris.

The aim of the Conference is, through the participation of prominent Greek and foreign scientists and scholars of folk art, to raise and discuss new findings and new concerns, provide new interpretations to already known issues, and simultaneously present new research material for which have not been presented to the scientific community yet. Such a collective and organized exchange of views will serve as a reference point in the re-evaluation of modern-Greek traditional art.

The indicative themes of the conference are:

1. Theoretical Issues: The Folk Arts in Greece
2. The Symbolic and Social Content of Folk Art
3. The Study of Folk Art
4. Workshops, Craftsmen and Expertise in Pre-industrial Society

4.1 Stone-carving
4.2 Folk Painting
4.3 Traditional and modern ceramics
4.4 Packsaddle
4.5 Shipbuilding
4.6 Traditional and modern goldsmith
4.7 Weaving
4.8 Embroidery
4.9 Traditional and Modern Clothing
4.10 Dance and Music

5. Folk Religious Artistic Creation
6. Folk Oral Literature
7. Representations of Folk Art in Literature / Cinema / Theater
8. Museums of Folk Art: Expository Practices and Educational Policy
9. Tourism and Folk Art
10. New Technologies, Internet, Education and Folk Art

1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ:
ΟΙ ΛΑΪΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ

Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου
Καθηγήτρια Λαογραφίας
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
mvrelli@uoi.gr, marinavrelli1@gmail.com

Παραδοσιακές λαϊκές τέχνες στον ελλαδικό χώρο.
Άνθρωποι και επαγγέλματα. Παρελθόν – Παρόν - Μέλλον

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανακοίνωση παρακολουθεί καταρχάς την ανάπτυξη των λαϊκών τεχνών και επαγγελμάτων στον ελλαδικό χώρο κατά τους νεότερους χρόνους της οθωμανικής πραγματικότητας επισημαίνοντας τους λόγους αυτής της ανάπτυξης αλλά και της υποχώρησης και παρακμής τους, εν συνεχεία, στο πλαίσιο της βιομηχανικής εξέλιξης του 20ού αιώνα.

Εστιάζοντας στη σημερινή πραγματικότητα, η ανακοίνωση

(1) καταθέτει σκέψεις και προτάσεις για μιαν επανεκκίνηση και ανάκαμψη των «βάναυσων» αλλά και των «καλλιτεχνικών» λαϊκών τεχνών και επαγγελμάτων στην προοπτική του 21ου αιώνα, και ακόμη

(2) δείχνει (με παράδειγμα την ερευνητική, συγγραφική, διασωστική και διδακτική συμβολή του Παν/μίου Ιωαννίνων, στο οποίο οι Λαϊκές Τέχνες διδάχτηκαν το 1977-1978 για πρώτη φορά ως αυτοδύναμο μάθημα σε ελληνικό ακαδημαϊκό περιβάλλον / η διδασκαλία τους συνεχίζεται μέχρι σήμερα),

ότι το έργο των πανεπιστημιακών δασκάλων του λαϊκού πολιτισμού στα πολλαπλά επίπεδά του και, κυρίως, ο θεωρητικός εξοπλισμός που παρέχουν στους νέους επιστήμονες λαογράφους κρίνονται απαραίτητα *και* (α) για την εξέλιξη της επιστημονικής έρευνας και ανάδειξης αυτού του μεγάλου πεδίου της πολιτισμικής ιστορίας των τοπικών κοινωνιών, *και* (β) για την ένταξή τους εν συνεχεία σε καίριους ρόλους, όχι μόνο εκπαιδευτικούς *αλλά και* άλλους ενεργούς ρόλους σε φορείς και όργανα, ώστε να μην αφεθεί ακυβέρνητο καράβι η πορεία των λαϊκών τεχνών στο εξής.

2. Ο ΣΥΜΒΟΛΙΚΟΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΛΑΪΚΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

Ευρυδίκη Αντζουλάτου-Ρετσίλα
Ομότιμη Καθηγήτρια
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
eretsila@otenet.gr

Τα έργα της χειροτεχνίας ως εργαλεία πολιτιστικής διπλωματίας και όχι μόνον

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Με αφορμή μαρτυρίες για την πολλαπλή ταυτότητα συγκεκριμένων χειροτεχνημάτων, εξετάζεται –υπό το πρίσμα των πολιτιστικών σπουδών– η ιδιότητά τους ως έργα τέχνης και επιτεύγματα ειδικής τεχνογνωσίας, καθώς και η λειτουργία τους ως μεσολαβητές στο πεδίο της διπλωματίας, παράλληλα με τη συμβολή τους στην κοινωνική ανάπτυξη.

Ευφροσύνη Ριζοπούλου-Ηγουμενίδου
Ομότιμη Καθηγήτρια
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου
Ιδρυτικό Μέλος και Αντιπρόεδρος της Κυπριακής Ακαδημίας Επιστημών,
Γραμμάτων και Τεχνών.
aregoume@ucy.ac.cy

Το πλοίο στην Κύπρο: από την ιστορική πραγματικότητα στη λαϊκή τέχνη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Κύπρος, το τρίτο μεγαλύτερο νησί της Μεσογείου, στην ιστορική της διαδρομή υπήρξε σταυροδρόμι λαών και πολιτισμών. Το πλοίο, το μόνο μέσον επικοινωνίας με τον έξω κόσμο, αποτυπώθηκε διαχρονικά σε ομοιώματα καραβιών, σκηνές ναυσιπλοίας, αλιείας κ.ά.

Η «μακαρία» νήσος διέθετε σημαντικές καλλιεργήσιμες εκτάσεις και κατάλληλες κλιματολογικές συνθήκες για μια οικονομία βασισμένη στη γεωργία και τη κτηνοτροφία. Σε αντίθεση με τα διάσπαρτα μικρά νησιά του Αιγαίου, η βιωσιμότητα των οποίων ήταν άμεσα εξαρτημένη από τη θάλασσα, η Κύπρος ήταν προσανατολισμένη προς το εσωτερικό, το ασφαλέστερο χερσαίο τμήμα της. Το γεγονός ότι ήταν αρκετά μεγάλη ώστε να εξασφαλίζει σημαντικό πλεόνασμα παραγωγής, συνιστούσε βασικό χαρακτηριστικό μιας ιδιότυπης νησιωτικότητας.

Η ανακοίνωση θα επικεντρωθεί στον πολυδιάστατο ρόλο των πλοίων κατά την όψιμη Οθωμανική περίοδο (18ο αιώνα-1878) και την περίοδο της Αγγλοκρατίας (1878-1960). Τον 18ο και τον 19ο αιώνα η Κύπρος αναδείχθηκε σε ανθηρό εμπορικό κέντρο της Ανατολής, και το κυριότερο λιμάνι της, η Λάρνακα, ήταν ιδανικό για ανεφοδιασμό και καταφύγιο πλοίων. Ιστιοφόρα ποικίλων τύπων και υπό διαφορετικές σημαίες, μετέφεραν φορτία αγαθών, ταξιδιώτες και προσκυνητές. Τα πλοία προϋποθέτουν πλοιοκτήτες και καπετάνιους, συνδέονται με προστάτες αγίους αλλά εμπλέκονται και σε λαθρεμπόριο, μετάδοση ασθενειών κ.ά.

Το 1839 έφτασε στη Λάρνακα το πρώτο ατμόπλοιο, και από το 1847 άρχισαν τακτικές γραμμές με ατμοπλοϊκές εταιρείες. Η έναρξη της Βρετανικής διακυβέρνησης σηματοδότησε τη δημιουργία έργων υποδομής στον τομέα των θαλάσσιων μεταφορών, με στόχο τον εκσυγχρονισμό των κυριότερων λιμανιών του νησιού, τα οποία τώρα απέκτησαν τους πρώτους φάρους. Η συχνή φυσική παρουσία σκαφών, οι συγκρούσεις, οι κίνδυνοι και τα ναυάγια στη θάλασσα, εντυπώσεις και εμπειρίες, ενέπνευσαν καλλιτέχνες, τη θρησκευτική εικονογραφία, την κοσμική ζωγραφική και κάθε μορφή τέχνης.

Στόχος της ανακοίνωσης είναι να καταδείξει πώς η σχετική με το πλοίο πραγματικότητα, περνώντας μέσα από το φίλτρο του λαϊκού δημιουργού, μετουσιώθηκε σε έργα τέχνης. Το πλοίο εμφανίζεται ως σύμβολο επίκλησης προστασίας σε ακιδογραφήματα σε τοίχους εκκλησιών και ως τάμα σε εικόνες, αποτυπώνεται ως μοτίβο σε κεντήματα, ανάγλυφο σε πιθάρια, χαραγμένο σε κολοκύθες, ζωγραφισμένο σε τοιχογραφία παραδοσιακής κατοικίας. Κι όμως, παρά την ποικιλία, τα πλοία δεν αποτέλεσαν προσφιλές θέμα της κυπριακής λαϊκής τέχνης.

Τίθεται το ερώτημα: η σπάνια παρουσία καραβιών στη θεματογραφία της λαϊκής τέχνης οφείλεται στην ελλιπή έρευνα ή αντανακλά μια διαφορετική προσέγγιση της θάλασσας, διαφορετική ψυχοσύνθεση, νοοτροπία, αξίες και συμπεριφορές;

Βασιλική Κράββα

Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Ανθρωπολογίας
Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
valia.kravva@gmail.com

Όταν η λαϊκή τέχνη και η παράδοση συνομιλούν με την αρχαιότητα και το Βυζάντιο: στοχασμοί με αφορμή τη ζωγραφική του Νίκου Εγγονόπουλου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανακοίνωση αποτελεί μια σειρά στοχασμών και προβληματισμών σχετικών με τη ζωγραφική του Νίκου Εγγονόπουλου και ιχνηλατεί τους δρόμους που υιοθέτησε οι οποίοι διαπλέκουν τη λαϊκή τέχνη με το βυζάντιο και την αρχαιότητα. Οι τρείς αυτοί σταθμοί και μνημονικοί τόποι συνομιλούν, συνδιαλέγονται και συνυπάρχουν με τον εκλεκτικιστικό υβριδισμό και την ποιότητα της ελληνικότητας στο έργο του σουρεαλιστή εικαστικού. Ο Εγγονόπουλος ανήκει στη γενιά του 1930, μια γενιά που σημαδεύτηκε από τη Μικρασιατική Καταστροφή και ως αντίδραση παρήγαγε μια τέχνη απάντηση στην εθνική ταπείνωση: μια τέχνη υπερβατική που θα αποκαθιστούσε το μεγαλείο «της ελληνικής ψυχής» και θα συνέδεε τη σύγχρονη Ελλάδα (αστική και λαϊκότροπη) με ένδοξους ιστορικούς τόπους, όπως το βυζάντιο και η κλασική αρχαιότητα. Η ανακοίνωση εκκινεί από τις βασικές θέσεις της κοινωνικής ανθρωπολογίας που ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα μέσω της εθνογραφικής έρευνας του F. Boas θεωρούσε τα τέχνεργα πολύπλοκους πολιτισμικούς κώδικες που χρήζουν μελέτης, και στη συνέχεια τη δεκαετία του 1960 δια στόματος Claude Levi-Stauss ταύτιζε την κοινωνία με την επικοινωνία μέσω ανταλλαγής αγαθών, αλλά και λεκτικών και μη-λεκτικών μηνυμάτων. Η ανακοίνωση αντλεί παράλληλα από τις θέσεις της ανθρωπολογίας της τέχνης και τους προβληματισμούς του A. Gell (*Art and Agency,* 1998), ο οποίος αντιμετωπίζει την τέχνη όχι κυκλικά, αλλά ως απότοκο της εποχής στην οποία γεννήθηκε, των διακυβευμάτων της, και την ίδια στιγμή, ως δράση και παρέμβαση. Οι δε καλλιτέχνες αποτελούν κοινωνούς των κοινωνικών συνθηκών, καθιστώντας

(και αποκαθιστώντας) τα έργα τέχνης ως φορείς κοινωνικών συμφραζομένων, οραμάτων, επιθυμιών τόσο σε ατομικό, όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Η ανανέωση της λαϊκής τέχνης και παράδοσης, καθώς και του διαχρονικού ελληνικού μύθου στη ζωγραφική του Εγγονόπουλου ήταν μηνύματα εθνικής ανάτασης και αντίστασης στην όποια πολιτισμική αφομοίωση και προσπάθεια εθνικής υποτίμησης.

3. Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Νίκος Τσούκας

Κοινοτάρχης Μακρινίτσας Πηλίου (1990 – 2002)
ntsoukas@gmail.com

Η διάσωση, προβολή και προσπάθεια διαφύλαξης της λαϊκής πηλιορείτικης παράδοσης μέσα από το έργο του Κώστα Λιάπη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Κώστας Λιάπης (29 Ιανουαρίου 1935 – 20 Δεκεμβρίου 2019) ασχολήθηκε με λαογραφικά, ιστορικά και λογοτεχνικά θέματα του Πηλίου από το 1955. Στην παρούσα εισήγηση θα αναφερθούμε διεξοδικά στις προσπάθειές του για τη διάσωση από την αφάνεια και την καταστροφή της λαϊκής πηλιορείτικης τέχνης και τη σύνδεσή της με το ιστορικό της πλαίσιο. Είναι, μετά τον Κίτσο Μακρή, ο πρώτος που θα βρει τη φόρμα της έκφρασης μέσα από τις διάφορες λαϊκότροπες δημιουργίες του απλού ανθρώπου στο διάβα των αιώνων, στους τομείς της πολεοδομίας, της αρχιτεκτονικής, της γλυπτικής, της ξυλογλυπτικής, της ζωγραφικής, της υφαντικής, της μεταλλοτεχνίας και τις άλλες δημιουργίες που ζεσταίνουν και φωτίζουν τον Πηλιορείτικο χώρο, και με την ένθετη χάρη τους τον καθιστούν ένα απέραντο μουσείο λαϊκής τέχνης. Αμέτρητοι και ανώνυμοι, χαμένοι μέσα στο πλήθος, οι πηλιορείτες δημιουργοί, ανάμεσά τους πολλοί ξενοφερμένοι, έδωσαν το έργο τους χωρίς να επιδιώκουν την υστεροφημία τους. Στο σημείο αυτό είναι και η μεγάλη προσφορά του Κώστα Λιάπη, που συνέβαλε κάποιοι από αυτούς να ξεφύγουν από την ανωνυμία και να περάσουν στις σελίδες της πηλιορείτικης πολιτιστικής ιστορίας.

4. ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ:

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ – ΤΕΧΝΙΤΕΣ - ΤΕΧΝΙΚΕΣ

4.1 *Λιθογλυπτική*

Ευαγγελία Ράπτου
Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
raptoueva@yahoo.gr

Η τέχνη της λιθοτεχνίας στην Ελασσόνα
Το παράδειγμα του λιθογλύπτη Αθανασίου Σανίδα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο αυτοδίδακτος Α. Σανίδας, με υπομονή, επιμονή, πίστη, δεξιοτεχνία και μεράκι έχει χαράξει σε πέτρες διάφορα θέματα, κυρίως όμως σύμβολα της χριστιανικής λατρείας και ιδιαίτερα το σύμβολο της χριστιανοσύνης, τον Σταυρό. Η ιδιαιτερότητα και μοναδικότητα των έργων του τα καθιστά έργα συλλογικού πολιτιστικού ενδιαφέροντος.

Η ανακοίνωση εξετάζει τα έργα της λιθοτεχνίας του αυδοδίδακτου Ελασσονίτη δημιουργού. Σκοπός της είναι η παρουσίαση και η ανάδειξη των εμπνευσμένων από την ελληνική ορθόδοξη παράδοση καλλιτεχνικών μορφών του έργου του Α. Σανίδα, το οποίο συμβάλλει στον εμπλουτισμό της πολιτισμικής ιστορίας της Ελασσόνας και των λαϊκών τεχνών στο πλαίσιο της τοπικής κοινωνίας της και στο άνοιγμα ενός ακόμη διαλόγου για μιαν επανεκτίμηση των λαϊκών τεχνών σήμερα.

4.2 *Λαϊκή Ζωγραφική*

Ζωή Γοδόση
Επίκουρη Καθηγήτρια Ιστορίας Νεότερης Ελληνικής Τέχνης
Τμήμα Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών, Σχολή Καλών Τεχνών
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
zgodosi@uowm.gr

Ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα στις τοιχογραφίες των κτηρίων παραδοσιακής αρχιτεκτονικής στον ελλαδικό χώρο κατά τον 18ο και 19ο αιώνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διακόσμηση των κτηρίων κοσμικής αρχιτεκτονικής στην επικράτεια του οθωμανικού κράτους κατά τον 18ο και 19ο αιώνα απηχεί τις τάσεις που διαμορφώνονται στην πρωτεύουσα του κράτους, την Κωνσταντινούπολη, και ειδικότερα στα ανάκτορα και τις κατοικίες των αξιωματούχων και εύπορων Οθωμανών. Το διακοσμητικό αυτό σύστημα αν και παρουσιάζει ευρεία διάδοση στις περιοχές των Βαλκανίων και της ανατολικής Μεσογείου, χαρακτηρίζεται, ωστόσο, από διακριτά εικονογραφικά θέματα και μοτίβα στα διακοσμημένα κτήρια των κατά τόπους κοινοτήτων, τα μέλη των οποίων διαφοροποιούνται ως προς το θρήσκευμα ή την εθνολογική τους σύσταση. Στις κατοικίες των ελλήνων εμπόρων που βρίσκονται στον ελλαδικό χώρο εντοπίζονται εκτός από τα διακοσμητικά θέματα και άλλα που φέρουν συμβολισμούς και εκφράζουν στοιχεία της κοσμοθεώρησης των ιδιοκτητών τους.

Στην εργασία αυτή θα εξεταστούν παραστάσεις που έχουν άμεσες ή έμμεσες αναφορές σε ιστορικά γεγονότα και πρόσωπα στην προσπάθεια να εντοπιστεί η ιδεολογική λειτουργία των παραστάσεων, η απήχηση των ιστορικών γεγονότων στη ζωή των ιδιοκτητών των κτηρίων και η πρόσληψη από αυτούς των γεγονότων που θεωρούνται σημαντικά, καθώς η αναπαράστασή τους αποτελεί δείκτη βίωσης της ιστορίας. Εξετάζοντας το εικονογραφικό υλικό από διαφορετικές περιοχές του ελλαδικού χώρου (Σιάτιστα, Εράτυρα, Ζαγόρι, Πήλιο, Μυτιλήνη, Λεωνίδιο, κ.α.), ερευνώνται τα στοιχεία της νεωτερικότητας που εισδύουν στις ελληνικές κοινότητες και οδηγούν στη διαμόρφωση μιας νέας θεώρησης του κόσμου από τα μέλη τους κατά τον 18ο και 19ο αιώνα, καθώς υιοθετούνται νέες

αντιλήψεις για τον χρόνο και την κωδικοποίηση του παρελθόντος. Παράλληλα, γίνεται αναφορά στα μεθοδολογικά ζητήματα που προκύπτουν κατά τη μελέτη του ειδικού θέματος της εργασίας, όπως η χρήση του όρου «λαϊκή ζωγραφική», που αποδίδεται στα έργα που διακοσμούν τα κοσμικά κτήρια της υπό εξέταση περιόδου, καθώς και του όρου «ελληνική», που χρησιμοποιείται για να την προσδιορίσει.

Ζωή Γοδόση
Επίκουρη Καθηγήτρια Ιστορίας Νεότερης Ελληνικής Τέχνης
Τμήμα Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών, Σχολή Καλών Τεχνών
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
zgodosi@uowm.gr

Θεοχάρης Τσάμπουρας
Διδάκτορας Βυζαντινής Αρχαιολογίας ΑΠΘ, Υποψήφιος Διδάκτορας Ιστορίας της Τέχνης, Τμήμα Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών, Σχολή Καλών Τεχνών
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
ttsampouras@uowm.gr

Μια κοινωνία σε αλλαγή: ζωγράφοι στην Εράτυρα (18ος - αρχές 20ού αιώνα)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο του ερευνητικού προγράμματος που εκπονείται από το 2017 είναι η επιστημονική τεκμηρίωση και μελέτη του τοιχογραφικού διακόσμου των οικιών και των εκκλησιών της Εράτυρας (Σέλιτσας), ενός οικισμού της Δυτικής Μακεδονίας του οποίου η ζωγραφική όχι μόνο είναι ελάχιστα γνωστή στην επιστημονική έρευνα, άλλα διατρέχει τον κίνδυνο να καταστραφεί ολοκληρωτικά από τη φθορά του χρόνου. Σκοπός της έρευνας είναι να επιτευχθεί μία συνολική μελέτη της δράσης των ζωγράφων που δραστηριοποιούνται στον οικισμό της Εράτυρας. Παράλληλα, στοχεύουμε στη διερεύνηση της δράσης των σελιτσιωτών ζωγράφων μέσα από τον εντοπισμό των υπογραφών και των έργων τους στον οικισμό προέλευσής τους αλλά και σε περιοχές της Μακεδονίας, όπως επίσης, και σε γειτονικές περιοχές των βαλκανικών χωρών. Δεύτερος άξονας της έρευνας είναι η μελέτη του τρόπου διαχείρισης από τους ζωγράφους της Εράτυρας μιας πληθώρας στοιχείων που προέρχονται

από διαφορετικές καλλιτεχνικές παραδόσεις (μεταβυζαντινή ζωγραφική, δυτική τέχνη, ισλαμική ζωγραφική, ακαδημαϊκή τέχνη του νέου ελληνικού κράτους).

Η μελέτη των εικονογραφικών θεμάτων και των υφολογικών χαρακτηριστικών στην κοσμική και εκκλησιαστική ζωγραφική πραγματοποιείται παράλληλα με τη διερεύνηση των ιστορικών, οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων που οδηγούν στη διαμόρφωση των αισθητικών αντιλήψεων των κατοίκων της Εράτυρας το 18ο και 19ο αιώνα. Η δημοσίευση των αποτελεσμάτων του ερευνητικού έργου φιλοδοξεί να τεκμηριώσει ένα σημαντικό ζωγραφικό απόθεμα, αλλά και να στρέψει την προσοχή του επιστημονικού κοινού στην άγνωστη αυτή πολιτιστική κληρονομιά, ευαισθητοποιώντας παράλληλα την τοπική κοινωνία της Δυτικής Μακεδονίας.

Στέφανος Τσιόδουλος
Επίκουρος Καθηγητής
Τμήμα Πλαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
stsiodou@uoi.gr

Απεικονίσεις ρολογιών στη ζωγραφική των αρχοντικών του18ου και του19ου αιώνα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο 18ος και ο 19ος αιώνας συνιστούν περίοδο σημαντικών οικονομικών και κοινωνικών μεταλλαγών στη νεοελληνική κοινωνία. Οι μεταλλαγές αυτές αποτυπώνονται και σε επίπεδο υλικού πολιτισμού και μάλιστα στον ζωγραφικό διάκοσμο των αρχοντικών. Η θεματολογία του ζωγραφικού διακόσμου διευρύνεται πλέον με νέα θέματα τα οποία συνδέονται με την εποχή της νεωτερικότητας. Οι απεικονίσεις ρολογιών ανήκουν στις θεματολογικές προτιμήσεις της εποχής και αποτελούν τεκμήρια της μετασχηματιζόμενης ελληνικής κοινωνίας.

Κατερίνα Σχοινά
Φιλόλογος - Δημοσιογράφος Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Λαογραφίας
Τμήμα Φιλολογίας - Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών - ΕΚΠΑ
katerinasxoina@gmail.com

Ζωγραφική με το στόμα και το πόδι (ΖΩ.Σ.Π.) ως σύγχρονη λαϊκή τέχνη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ζωγραφική τέχνη που αποκαλείται «λαϊκή ζωγραφική» χαρακτηρίζεται από την ανεπιτήδευτη γνησιότητά της και τον αυθορμητισμό του δημιουργού της με απλότητα, χωρίς καινοτόμα εκφραστικά και ζωγραφικά μέσα. Στην παρούσα ανακοίνωση θα μελετηθεί η Ένωση «ΖΩ.Σ.Π.» (Ζωγραφική με το στόμα και το πόδι), που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα το 1957 από ανάπηρους ζωγράφους και μέλη της «Διεθνούς Ένωσης Καλλιτεχνών που ζωγραφίζουν με το Στόμα και το Πόδι». Σύμφωνα με στοιχεία της Επίσημης Ιστοσελίδας της Ένωσης, δημιουργήθηκε και ανήκει αποκλειστικά σε άτομα με σοβαρή αναπηρία που δεν μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα χέρια τους και έχουν μάθει να κρατούν το πινέλο με το στόμα ή το πόδι. Αυτή η ενέργεια έδωσε στα μέλη της τη δυνατότητα να είναι οικονομικά ανεξάρτητα και να κερδίζουν τη ζωή τους από τις πωλήσεις των έργων τους, που έχουν αναπαραχθεί σε κάρτες και ημερολόγια. Στις δραστηριότητες της Ένωσης περιλαμβάνεται και η προβολή του έργου των μελών, παρέχοντας παράλληλα ηθική και υλική υποστήριξη σε άτομα με παρόμοια σωματικά προβλήματα, ενθαρρύνοντάς τα να αναπτύξουν το ταλέντο τους, ώστε να φτάσουν σε αξιόλογο καλλιτεχνικό επίπεδο.

Θα μελετηθούν αφενός οι τεχνοτροπίες που χρησιμοποιούν και οι ερμηνείες που δίνουν οι ίδιοι οι λαϊκοί καλλιτέχνες στα έργα τους, και αφετέρου θα ερευνηθούν και οι λόγοι για τους οποίους οι άνθρωποι αγοράζουν αυτές τις δημιουργίες. Επιπλέον, σκοπός είναι να αποδειχθεί κατά πόσον οι δημιουργίες αυτές μπορούν να θεωρηθούν λαϊκή τέχνη, τόσο ως προς τις τεχνικές, όσο και ως προς τις θεματικές τους, που χρησιμοποιούν μοτίβα απ' όλο τον κύκλο του χρόνου, αλλά και από τοπία και σκηνές της καθημερινής ζωής στον τόπο όπου ζουν και δραστηριοποιούνται. Στόχος είναι η επικοινωνία διά ζώσης με τους δημιουργούς της Ένωσης, ώστε να προκύψουν παραπάνω στοιχεία σχετικά με την ίδρυσή της και τη δράσης της. Τέλος, θα διεξαχθούν ημικατευθυνόμενες συνεντεύξεις με τους καλλιτέχνες σχετικά με τη ζωή και το έργο τους, καθώς και με άτομα που αγοράζουν τα έργα τους.

4.3 *Αγγειοπλαστική*

Christine Lansdale Willis
Ceramic Artist American Farm School, Thessaloniki, Greece
clwillis1955@gmail.com

The Legacy of Byzantine Ceramic Art and how it inspired Folk Art in Greece

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

The knowledge of Byzantine glazed ceramics has increased considerably since the middle of the 20th century. This is due mostly to further study of ceramic materials already in museum storerooms and to new discoveries from excavations carried out in the Balkans and the wider territory of Byzantium. In comparison with Ancient Greek pottery which was highly decorated and due to its age far more precious, the Byzantine pottery was not given the same credence by archaeologists as they were excavating. Also, Byzantine pottery was mostly made for functional purposes and was not so intricate in its decoration and did not have the ritualistic offering of the Ancient pottery so it was considered far more banal and unimportant. Fortunately for us today we do have some superb examples of Byzantine pottery that have been preserved by collectors and scholars and there is a great interest in understanding both the provenance of this pottery, the manufacturing techniques and the cultural information we gain from studying this art form.

In this presentation I will be examining the history of Byzantine glazed pottery and some of the most prominent workshops where Byzantine ceramics were made. I will talk about the folk potters of Greece in the last hundred years and how their work was influenced by the Byzantine motifs. I will also share the work of present day potters who are inspired by Byzantine Art. Finally, I want to make a plea for a greater awareness for education in the Greek schools to teach pottery to young students and instill a love and respect for this dying craft in Greece today.

Μανόλης Γ. Βαρβούνης
Καθηγητής Λαογραφίας
Διευθυντής Εργαστηρίου Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας
Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
mvarv@otenet.gr

Η σαμιακή αγγειοπλαστική μεταξύ παράδοσης και νεωτερισμού: το εργαστήριο της οικογένειας Κληρονόμου στους Κουμαραδαίους της Σάμου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζεται το αγγειοπλαστικό εργαστήριο της οικογένειας Κληρονόμου, που έχει έδρα στους Κουμαραδαίους της Σάμου, ένα μικρό ορεινό χωριό της σαμιακής ενδοχώρας. Το εργαστήριο αυτό συνεχίζει την αγγειοπλαστική παράδοση του νησιού, ωστόσο προσαρμόζει τις παλαιές διακοσμητικές και κατασκευαστικές πρακτικές στις σύγχρονες ανάγκες, ανανεώνοντας έτσι τις παλαιότερες μορφές της σαμιακής αγγειοπλαστικής τέχνης. Αυτό παρατηρείται τόσο σε επίπεδο τεχνικών και υιοθέτησης νέων προϊόντων, όσο και σε επίπεδο διακόσμησής τους, καθώς παράγει αντικείμενα που προορίζονται κατά κύριο λόγο για πώληση στους Έλληνες και αλλοδαπούς επισκέπτες του νησιού, και όχι για χρήση. Επίσης αξιοσημείωτο είναι ότι το εργαστήριο, ως οικονομική εκμετάλλευση, συνδυάζεται με μία οικογενειακή επιχείρηση καλλιέργειας και τυποποίησης σαμιακών αρωματικών βοτάνων, αλλά και με μία ταβέρνα, η οποία μάλιστα βρίσκεται δίπλα του, συνιστώντας μια μονάδα τουριστικής εκμετάλλευσης. Η ανακοίνωση εξετάζει λοιπόν όχι μόνο την παραγωγή και τις καλλιτεχνικές ιδιαιτερότητες του εργαστηρίου, αλλά και καίριες όψεις της «τουριστικής χρήσης» των παλαιότερων μορφών του σαμιακού παραδοσιακού πολιτισμού, κάτι που χαρακτηρίζει γενικότερα τον σύγχρονο λαϊκό πολιτισμό του νησιού, και δίνει την ευκαιρία για την διατύπωση παρατηρήσεων σχετικά με την ένταξη της «παράδοσης» στην πρακτική των τουριστικών εκμεταλλεύσεων στον ελληνικό νησιωτικό χώρο.

4.4. *Σαμαροποιία*

Αλέκος Ε. Φλωράκης

Δρ Εθνολόγος-Λαογράφος
alflorakis@hotmail.com

Ο τελευταίος σαράτσης της Γουμένισσας. Ένα παράδειγμα εθνογραφικής τεχνολογίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο όρος εθνογραφική τεχνολογία αναφέρεται στην έρευνα των προβιομηχανικών (ή παραδοσιακών) τεχνικών, τόσο της παραγωγής όσο και της μεταποίησης. Συνδέει την «πολιτισμική τεχνολογία» (technologie culturelle), ήτοι τη μελέτη εργαστηρίων, τεχνιτών, μαθητείας και των συναφών νοοτροπιών, με την «καθαρή τεχνολογία» (technologie pure), ήτοι της τεχνογνωσίας, των εργαλείων, των τεχνικών διαδικασιών και των προϊόντων. Η έρευνα διεξάγεται με την εθνογραφική μέθοδο, μέσω συμμετοχικής παρατήρησης, συνέντευξης και αναλυτικής φωτογράφησης.

Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε από τον γράφοντα το 1991, στο εργαστήριο του «σαράτση» (σελοποιού) Χρήστου Βοσκίδη, στη Γουμένισσα του νομού Κιλκίς, με χρηματοδότηση του Ιδρύματος Φανή Μπουτάρη. Αντικείμενό της, η συστηματική καταγραφή ενός «κοστουμιού αλόγου» (ιπποσκευής) και, παράλληλα, των κοινωνικών και ιδεολογικών όψεων του επαγγέλματος. Η φωτογράφηση έγινε από τον Γιώργο Κατσάγγελο.

Στη Γουμένισσα, η τοπική οικονομία βασιζόταν ανέκαθεν στην αμπελουργία και την οινοποιία. Έως την επικράτηση των τρακτέρ, όλες οι μεταφορές στην ευρύτερη περιοχή γίνονταν με υποζύγια και με κάρα πού τα έσερναν άλογα. Για το λόγο αυτόν, το επάγγελμα του σαράτση γνώρισε ανάπτυξη, όπως και του καροποιού, του σαμαρά και του πεταλωτή. Ο Χρήστος Βοσκίδης (γεν. 1923), ήταν ο τελευταίος που διατηρούσε, το 1991, σαράτσικο εκεί, συνεχίζοντας την τέχνη του πατέρα του Ευάγγελου, πρόσφυγα από τη Στενήμαχο της Ανατολικής Ρωμυλίας. Το οργανωμένο σε οικογενειακή βάση εργαστήριο άρχισε να λειτουργεί το 1924, έτος εγκατάστασης της οικογένειας στη Γουμένισσα, και πέρασε στον Χρήστο μετά το θάνατο του Ευάγγελου, το 1965.

Στην παρούσα ανακοίνωση εξετάζονται η διαδρομή του εργαστηρίου και η σχέση του με την τοπική αγορά, η οργάνωση του χώρου εργασίας, τα υλικά, η πελατεία και τα προϊόντα, ταξινομούνται τα εργαλεία κατά τη χρήση και κατά την επίκρουση και καταγράφεται συστηματικά η «τεχνολογική αλυσίδα» (chaîne opératoire) για την κατασκευή της κύριας και της συμπληρωματικής ιπποσκευής («τακίμι κοστουμιού»).

4.5 *Ναυπηγική*

Μαρία Κτώρη
Υποψ. διδάκτωρ Πανεπιστημίου Κύπρου
maria.ktori1@gmail.com

Η κυπριακή παραδοσιακή ναυπηγική στις Εικαστικές Τέχνες: μεθοδολογικές προσεγγίσεις και προβληματισμοί

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ναυπηγική τέχνη αποτελεί σημείο αναφοράς στη σχέση των παρακτίων κοινοτήτων με τη θάλασσα, και στις δραστηριότητες που περιλαμβάνει το *Ενάλιο Πολιτισμικό Τοπίο* (ΕΠΤ) του Crister Westerdahl. Η δε παραδοσιακή ναυπηγική συνδυάζει στοιχεία Άυλης και Ενάλιας Πολιτισμικής Κληρονομιάς: η μεταλαμπάδευση της γνώσης από γενιά σε γενιά ανοίγει αφενός ένα παράθυρο στο χρόνο μέσω της συλλογικής μνήμης και της προφορικής ιστορίας, αφετέρου, καταδεικνύει τον άρρηκτο δεσμό γνώσης και τέχνης μαζί με την εύθραυστη φύση τους.

Η κυπριακή παραδοσιακή ναυπηγική παρέμεινε μέχρι το 2016 *terra incognita*. Η συγγραφέας εκπόνησε συστηματική καταγραφή μεταξύ 2016-2019, συγκεντρώνοντας αδημοσίευτο πρωτογενές υλικό, που επέτρεψε τη μερική αποτύπωση της τέχνης, και την ανασύνθεση των ιστορικών συνθηκών ανάπτυξής της τον 19ο-21ο αιώνα. Η παρούσα εισήγηση αφορά το υλικό που εμπίπτει στις Εικαστικές Τέχνες (έργα τέχνης, φωτογραφίες από αρχεία και ιδιωτικές συλλογές), και την ανάλυσή του σε συνάρτηση με τις ιστορικές πηγές και τις προφορικές μαρτυρίες. Στόχος είναι η αποτύπωση της κυπριακής ναυπηγικής στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, ώστε να αποσαφηνιστεί ο ρόλος της στο ΕΠΤ του νησιού και στην εξέλιξη της κυπριακής ναυτιλίας των νεωτέρων χρόνων.

4.6 *Κοσμηματοποιία*

Πετρούλα Χατζηττοφή

Ειδική Επιστήμονας Έρευνας
Ερευνητική Μονάδα Αρχαιολογίας,
Πανεπιστήμιο Κύπρου
ar04ph1@gmail.com

Σύγχρονες θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις στο νεότερο υλικό πολιτισμό: Το παράδειγμα του κοσμήματος στην Κύπρο (19ος-20ός αιώνας)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα αντικείμενα, επιμέρους μονάδες του υλικού πολιτισμού, αποτελούν παράγωγο, συστατικό αλλά και συνεκτικό στοιχείο αλληλένδετων συστημάτων οργάνωσης, μελέτης και ερμηνείας του ιστορικού γίγνεσθαι (πολιτική, κοινωνικές δομές, οικονομία και παραγωγικές δομές, τεχνολογία κ.λπ.) στο εκάστοτε χωροχρονικό πλαίσιο. Συμμετέχοντας σε ένα ευρύτερο δίκτυο κοινωνικών σχέσεων το οποίο υπηρετούν, τα αντικείμενα όχι μόνο προσδιορίζονται απ' αυτό αλλά και το προσδιορίζουν, καθώς λειτουργούν ως φορείς σημαντικών συμβολικών νοημάτων. Για την εξέταση των σύνθετων ερευνητικών ερωτημάτων, που διαμορφώνονται συχνά υπό το πιο πάνω πρίσμα αντίληψης του υλικού πολιτισμού, καθώς και για την κατασκευή των αντίστοιχων ερμηνευτικών αφηγήσεων, η έρευνα του υλικού πολιτισμού κινείται πλέον στα μονοπάτια της διεπιστημονικότητας και των συνολικότερων θεωρήσεων που επιτρέπουν πολύπλευρες προσεγγίσεις.

Η παρουσίαση αυτή έχει ως στόχο την παρουσίαση του θεωρητικού και μεθοδολογικού πλαισίου μιας εκτεταμένης, πρωτότυπης έρευνας, με θέμα το νεότερο κόσμημα της Κύπρου από την ύστερη Οθωμανική περίοδο (1830-1878) μέχρι τα τέλη της Βρετανικής περιόδου (1878-1960). Αποβλέποντας σε μια ολιστική προσέγγιση στην κατανόηση του κοσμήματος που βρίσκεται σε χρήση ή και κατασκευάζεται στον κυπριακό χώρο, η παρούσα έρευνα προσεγγίζει το υπό μελέτη αντικείμενο ως υλικό πολιτισμικό φαινόμενο με ποικίλες κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις,

υιοθετώντας μια θεώρηση που θέτει στο επίκεντρο τα ίδια τα αντικείμενα, την ιδιαίτερη μορφολογία, τεχνοτροπία και αισθητική τους, καθώς και τον κύκλο ζωής τους, ορίζοντας ως αφετηριακό στάδιο αυτό της παραγωγής, και επιχειρώντας στη συνέχεια να ανιχνεύσει τις πολλαπλές πορείες της κοινωνικής τους ζωής. Για την αναζήτηση και ανασύνθεση των στοιχείων που καθιστούν δυνατή την πολυεπίπεδη ανάλυση του νεότερου κοσμήματος στην Κύπρο, έχει επιλεγεί η εφαρμογή μιας σύνθετης μεθοδολογίας, η υιοθέτηση της οποίας προβάλλει πλέον ως αναγκαιότητα για τη μελέτη του νεότερου υλικού πολιτισμού γενικότερα.

4.7 *Υφαντική*

Αριστείδης Γκαλέτσης
Ιστορικός
arisgal2003@yahoo.gr

Μακεδονικά παραδοσιακά υφαντά οικιακής διακόσμησης του Δρυμού Θεσσαλονίκης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διαδικασία της ύφανσης στον αργαλειό έχει εγκαταλειφθεί από την τοπική κοινωνία του Δρυμού Θεσσαλονίκης, ήδη από τις τελευταίες δεκαετίες του 20ού αιώνα. Μέχρι τότε τα προϊόντα της ήταν απαραίτητα για την κάλυψη βασικών αναγκών των κατοίκων, όπως η ενδυμασία και η διακόσμηση της οικείας τους. Επρόκειτο για μια διαδικασία παραγωγής προϊόντων που μεταλαμπαδεύτηκε από γενιά σε γενιά και αναμφισβήτητα αποτελεί μέρος της υφαντικής και πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου. Μάλιστα, αυτή η διαδικασία έχει ήδη απασχολήσει τη βιβλιογραφία με την έρευνα του Καραστεργίου (1975) για την ηθογραφία του χωριού. Συγκεκριμένα, περιγράφεται εκτενώς η παραδοσιακή ενδυμασία του Δρυμού και καταγράφονται συνοπτικά ορισμένα υφαντά με τα οποία καλλωπιζόταν το σπίτι. Στο σημείο αυτό διατυπώνεται η ανάγκη εμπλουτισμού της βιβλιογραφίας για περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με τα υφαντά διακόσμησης της οικείας και την ανάδειξη αντίστοιχων προϊόντων που δεν καταγράφηκαν από τον ερευνητή. Αυτά τα νέα στοιχεία εντοπίζονται και αντλούνται από την αδημοσίευτη ιδιωτική συλλογή της Ανδριανής Γκαλέτση. Η συλλογή αυτή περιέχει προφορικές συνεντεύξεις ηλικιωμένων κατοίκων του Δρυμού και τοπικά προϊόντα ύφανσης της δεκαετίας του ’20 και ’30. Έτσι, η παρούσα έρευνα έρχεται να συμπληρώσει την ήδη υπάρχουσα γνώση με περαιτέρω πληροφορίες για αυτά τα προϊόντα και τα χαρακτηριστικά γνωρίσματά τους. Η συνεισφορά της έρευνας αφορά στον εμπλουτισμό της βιβλιογραφίας με επιπλέον στοιχεία για την παράδοση και πολιτιστική κληρονομιά του Δρυμού Θεσσαλονίκης.

Άρης Μπαζμαδέλης
Μουσικός Βιβλιοθηκονόμος/Διδάσκων Τμήματος Μουσικών Σπουδών
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
bazma@mus.auth.gr

Nancy Brown Birk
Professor Emeritus and former Curator and University Archivist at Kent State University (US)
nancybirk3176@gmail.com

Συμβολή της ταπητουργίας στην ιστορία, τον πολιτισμό και την οικονομία της ευρύτερης περιοχής της Ουρανούπολης Χαλκιδικής: ζεύγος S.& J. Loch

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανάπτυξη της ταπητουργίας στα τέλη της δεκαετίας του ‘20, στον προσφυγικό οικισμό της Ουρανούπολης Χαλκιδικής, από το ζεύγος Joice και Sydney Loch, συνέβαλε στην επιβίωση του προσφυγικού πληθυσμού και την ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής, τις δεκαετίες πριν και μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η ανάπτυξη τεχνογνωσίας για την παρασκευή φυτικών βαφών ταπητουργίας, με τη χρήση της τοπικής χλωρίδας και η δημιουργία πρωτότυπων σχεδίων, εμπνευσμένων αρχικά από τους θησαυρούς του γειτονικού Αγίου Όρους, αλλά και από την τέχνη των Αβορίγινων ιθαγενών της Αυστραλίας τη δεκαετία του ‘50, αποτέλεσαν σημαντικούς παράγοντες στη διαμόρφωση της οργανωμένης προώθησης του προϊόντος στη διεθνή αγορά, από το ίδιο το ζεύγος Sydney και Joice Loch. Το έμπειρο ανθρώπινο δυναμικό της «ταπητουργίας» της Ουρανούπολης, αποτέλεσε την δεξαμενή για το εκπαιδευτικό προσωπικό των σχολών ταπητουργίας της, τότε, Βασιλικής Πρόνοιας.

Η μονομερής έμφαση στην οικονομία του τουρισμού, η οποία δεν έδωσε σημασία στην πρωτογενή τοπική δημιουργία, είχε ως αποτέλεσμα τη συρρίκνωση και μοιραία την εξαφάνιση του ταπητουργικού τομέα στις δεκαετίες ‘70 και ‘80, στην περιοχή, αντί για την ενσωμάτωση του στον οικονομικό και κοινωνικό ιστό.

Η παρούσα εργασία, θεωρώντας τον ταπητουργικό τομέα ως σημαντικό παράγοντα, μέσα από την ιστορική διαδρομή της και την ιχνηλάτηση της μνήμης, επιδιώκει να παρουσιάσει τη σημασία της ταπητουργίας ως πολιτισμικό και οικονομικό παράγοντα για την ανάπτυξη της περιοχής.

4.8. *Κεντητική*

Αναστασία Α. Φλωράκη
Φιλόλογος – Μεταπτυχιακό Δίπλωμα στη Λαογραφία
anastasia.floraki1986@gmail.com

Το κέντημα «φιλέ» στην Τήνο.
Κοινωνικές και τεχνολογικές παράμετροι μιας γυναικείας χειροτεχνίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το «φιλέ» (<γαλλ. filet = δίχτυ) αποτελεί ένα ιδιαίτερο είδος λευκοκεντήματος, γνωστό στην Ευρώπη, το οποίο στον ελληνικό χώρο συναντάται κυρίως στην Τήνο. Ο τρυπητός κάμπος («φιλέ» ή «διχτάκι») πλέκεται με «σαΐτα», όπως τα ψαράδικα δίχτυα και, στη συνέχεια, προσαρμόζεται σε ξύλινο τελάρο. Το κέντημα είναι μετρητό και γίνεται με κλωστή και βελόνα ραψίματος.

Η παρούσα έρευνα στοχεύει στην ανάλυση τόσο της τεχνικής του συγκεκριμένου κεντήματος όσο και στις κοινωνικές και οικονομικές παραμέτρους της χειροτεχνίας αυτής. Παράλληλα παρακολουθεί και την πορεία τού φιλέ στον 20ό αιώνα, στο πλαίσιο της τοπικής, οικιακής παραγωγής. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε βασίστηκε στη συμμετοχική παρατήρηση, τη συνέντευξη, τη φωτογράφηση, την ξένη βιβλιογραφία και σε έναν μεγάλο αριθμό τοπικών κεντημάτων από το 19ο αιώνα μέχρι σήμερα. Ειδικότερα εξετάζονται: η καταγωγή, η διάδοση και τα είδη του φιλέ, η τεχνική του κεντήματος (πρώτες ύλες και εργαλεία, τελάρωμα, δίχτυ, βελονιές, κέντημα, διόρθωση λαθών), τα σχέδια και τα διακοσμητικά μοτίβα, οι χρήσεις (οικοσκευή, εκκλησιαστικά, προίκα), η μαθητεία και η πελατεία, καθώς και η θέση του φιλέ στη σημερινή Τήνο.

4.9 *Παραδοσιακό και Σύγχρονο Ένδυμα*

Βάλτερ Πούχνερ
Ομότιμος Καθηγητής ΕΚΠΑ
wpochn@theatre.uoa.gr

Η παραδοσιακή ενδυμασία: η σημειωτική της οπτικής πληροφόρησης για την προσωπική και την κοινωνική ταυτότητα, τις αισθητικές και τους συμβολισμούς της

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η προκειμένη ανακοίνωση εστιάζει στην παραδοσιακή φορεσιά ως καθρέφτη και μάρτυρα της κοινωνικής ταυτότητας του χρήστη της. Για τον λόγο αυτό κατά τον 20ό αιώνα αποτέλεσε επίλεκτο θέμα ανάλυσης της σημειωτικής και της κοινωνιολογικής θεωρίας των ρόλων (role theory). Μολοντούτο, η παραδοσιακή φορεσιά δεν είναι μόνο η οπτική ταυτότητα και τοπικής καταγωγής και του κοινωνικού status, αλλά και αισθητικό αντικείμενο της λαϊκής τέχνης και της συλλογικής και προσωπικής φιλοκαλίας, που μαρτυρά το καλλιτεχνικό αισθητήριο του λαϊκού πολιτισμού σε εποχές δύσκολες και περιοχές ανασφαλείς. Έτσι, με σχήματα και χρώματα αποτυπώνεται και ένα συμβολικό περιεχόμενο που απεικονίζει προσδοκίες και αξίες της τοπικής κοινωνίας (π. χ. ο πετεινός) ή και αποτρεπτικά στοιχεία για τη βασκανία.

Annette B. Fromm
Assistant Professor of Museum Studies at Florida International University
Museum specialist and folklorist Coordinator
Past President of the International Committee of Museums of Ethnography (ICME)
Chair of the Florida Folklife Council.
annettefromm@hotmail.com

The T-Shirt, the 21st Century Folk Costume

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Walking down the street, almost any street, any time of the day or night, you are bound to pass someone wearing a t-shirt. Watching tv, or the movies, or whatever visual medium, people are seen wearing t-shirts. This ubiquitous garment has long since been transformed from workingmens' under garments to daily wear, much in the same way that worker's dungarees have been converted into fashionable jeans.

The t-shirt is worn for all occasions from leisure and recreational activities to high fashion events. It is worn by men and women of all ages. In this presentation, I will re-evaluate this ubiquitous, mass-produced garment to argue that it is the quintessential twenty-first folk costume. Since the last quarter of the twentieth century, the humble t-shirt has been transformed from men's underclothing to outer leisurewear, even to formal dress worn by both genders of all ages. Unlike the rural folk costume of the past, the t-shirt has transcended the locally-centered national costume to become a transnational international expression. As clothing of everyday life, it carries coded and blatant messages filled with cultural meaning.

I will also show that the term folk costume is not an outdated label that refers only to an assortment of regional, ethnic, sectarian, and occupational clothing traditions. And yet, as in the past, t-shirts remain an expression of identity or aspirations of identity. In addition, the folklorist's concept of community will be expanded to become a transnational and transcultural group, without specification of gender or age.

Νάντια Μαχά-Μπιζούμη
Επίκουρη Καθηγήτρια Λαογραφίας
Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
nantia.macha@gmail.com

Η άνθιση της χειροτεχνίας στην εποχή του Covid 19.

Χειροποίητες μάσκες από προικιάρικα ασπρόρουχα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η έρευνα αφορά στην καταγραφή της εμπλοκής μοδιστρών από τα χωριά της Θράκης, Βύσσα, Στέρνα, Ρύζια και Καβύλη στον βόρειο Έβρο, οι οποίες ανέλαβαν με την παραγωγή χειροποίητων υφασμάτινων μασκών από αχρησιμοποίητα προικιάρικα ρούχα από χασέ, να καλύψουν τις ανάγκες του νοσοκομείου Διδυμοτείχου, των σωμάτων ασφαλείας και του στρατού της περιοχής, με σκοπό την προστασία του προσωπικού από την πανδημία της νόσου του κορωνοϊού (*COVID-19*), που προκλήθηκε από τον *ιό SARS-CoV-2*.

Μέσα από την προσέγγιση της «βιογραφίας των αντικειμένων» των Appadurai και Kopytoff, θα αναδείξω τις αλλαγές στην ταυτότητα και στη νοηματοδότηση ενός υφάσματος κινούμενου σε διαφορετικά πλαίσια, και τον τρόπο με τον οποίο αυτό επαναπροσδιορίζεται πολιτισμικά σε νέα καθεστώτα αξιών. Στη συνέχεια, αξιοποιώντας τις ανθρωπολογικές θεωρήσεις του υλικού πολιτισμού θα μετατοπίσω το ενδιαφέρον από τη σημασία των ασπρόρουχων στους τρόπους με τους οποίους αυτά αλληλεπιδρούν με τους ανθρώπους σε σχέση με το σώμα και μετέχουν της κοινωνικής δράσης. Ιδιαίτερα χρήσιμη στην προσέγγιση της διάδρασης ανθρώπων και αντικειμένων με βάση την υλικότητά τους είναι και η θεωρία των «προσφερόμενων δυνατοτήτων» (affordances) που βασίζεται στο έργο του ψυχολόγου James Gibson (1979), μέσω της οποίας θα εστιάσω στις πιθανές χρήσεις και ερμηνείες που μπορεί ένας άνθρωπος να ενεργοποιήσει σε ένα ύφασμα με βάση τις υλικές δυνατότητές του. Στη δική μας περίπτωση οι μοδίστρες αξιοποιούν τις δυνατότητες του χασέ που είναι οι εξής: υλικό δροσερό, βαμβακερό, απορροφητικό, εύκολο στο πλύσιμο και στο σιδέρωμα για αποστείρωση. Έτσι, τα προικιάρικα ασπρόρουχα κομματιάζονται για να γίνουν μάσκες, ράβονται με βάση πατρόν, πλένονται και αποστειρώνονται για να προστατεύσουν το ευάλωτο ανθρώπινο σώμα από έναν άκρως επικίνδυνο ιό.

4.10 *Χορός και Μουσική*

Αρχοντία – Δανάη Σταύρου
Sociologist, Adults Education Med, Educational Methods Specialist, Researcher
Department of Sales & Quality Management
danae.stavrou89@gmail.com

Η διδασκαλία Ελληνικών Παραδοσιακών Χορών & η Διατήρηση της Πολιτισμικής Κληρονομιάς: Εφαρμογή της Μεθόδου ΑΑΑΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανακοίνωση αντλεί το υλικό της από την έρευνα που υλοποιήθηκε στα πλαίσια συγγραφής της διπλωματικής εργασίας με τίτλο «*Διατηρώντας την Πολιτισμική Κληρονομιά, μέσα από τη διδασκαλία Ελληνικών Παραδοσιακών Χορών, υπό το πρίσμα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων: Εφαρμογή της Μεθόδου Αναγνώριση, Αποδοχή, Αναθεώρηση της Αλήθειας ΑΑΑΑ*», με σκοπό την ανάδειξη της σημασίας της διδασκαλίας ελληνικών παραδοσιακών χορών στη διατήρηση της Πολιτισμικής Κληρονομιάς, υπό το πρίσμα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Σημαντικό ρόλο στην ολοκλήρωσή της και στην ανάδειξη των παραπάνω ζητημάτων, έπαιξε η εφαρμογή μιας νέας μεθόδου διδασκαλίας της επονομαζόμενης *Αναγνώριση, Αποδοχή, Αναθεώρηση της Αλήθειας ΑΑΑΑ* της Γ. Μέγα, η οποία ενισχύει την μετασχηματίζουσα μάθηση, καθώς μέσα από τον ορθολογικό διάλογο και την κριτική σκέψη, ο εκπαιδευόμενος αναθεωρεί τη δική του πρώτη αλήθεια.

Η έρευνα υλοποιήθηκε σε δύο πολιτιστικούς συλλόγους του Δήμου Χαλανδρίου, στο Ίδρυμα Ζήση και στον πολιτιστικό σύλλογο «Αργώ». Στην εν λόγω έρευνα, κυρίαρχο θέμα είναι η διδασκαλία του χορού και συγκεκριμένα ο ελληνικός παραδοσιακός χορός. Το θεωρητικό υπόβαθρο στο οποίο στηρίχθηκε η έρευνα αναφέρεται στον χώρο της εκπαίδευσης ενηλίκων, στην ανάλυση των εννοιών του πολιτισμού, της παράδοσης, της πολιτισμικής ταυτότητας, του σύγχρονου ανθρώπου και της Αθήνας ως αστικό κέντρο, στη μάθηση μέσα από την τέχνη, ενώ έγινε ανάλυση στοιχείων λαϊκής τέχνης.

Ο ελληνικός παραδοσιακός χορός με την έντονη ποικιλομορφία του, είναι ένα μέσο που μεταβιβάζει την πολιτιστική κληρονομιά από γενιά σε γενιά. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την αναγνώριση και αποδοχή των τόσων διαφορετικών ηθών και εθίμων, τοπικών ιδιαιτεροτήτων κάθε κοινωνίας.

Μιχάλης Ράντος
Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
mikeran63@gmail.com

Δημήτρης Γουλιμάρης
Καθηγητής
Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
dgoulima@phyed.duth.gr

Ζωή Μάργαρη
Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας
margari@academyofathens.gr

Το αποκριάτικο έθιμικο δρώμενο «ΣΕΪΜΕΝΗΔΕΣ ΚΑΙ ΠΙΤΕΡΑΔΕΣ». Δομή - Λειτουργία - Μετασχηματισμοί

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το αποκριάτικο εθιμικό δρώμενο «Σεϊμένηδες και Πιτεράδες» που επιτελείται στην κοινότητα του Νέου Σιδηροχωρίου Ροδόπης αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ζώσας παράδοσης της περιοχής. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η εθνογραφική προσέγγιση και η εθνοανθρωπολογική ερμηνευτική και αναλυτική μελέτη, προκειμένου να αναδειχθούν οι ιδιαίτερες κοινωνικοπολιτισμικές διαστάσεις του για την σύγχρονη κοινότητα του Νέου Σιδηροχωρίου. Οι έννοιες παράδοση, δομή, λειτουργία, μετασχηματισμοί, αποτέλεσαν τα κύρια αναλυτικά εργαλεία για την επιστημονική προσέγγιση του αποκριάτικου δρώμενου. Για την υλοποίησή της, πραγματοποιήθηκε επιτόπια έρευνα για τη συλλογή των απαραίτητων εθνογραφικών δεδομένων (Buckland, 1999; Sklar 1991) υπό τους όρους της συμμετοχικής παρατήρησης (Γκέφου-Μαδιανού, 1997; Κυριακίδου-Νέστορος, 1981, 1993; Λυδάκη, 2001) και βιβλιογραφική έρευνα από πρωτογενείς πηγές (Κιακίδης, 1960). Έτσι συγκεντρώθηκαν

τα λαογραφικά δεδομένα στη διαχρονία του δρώμενου και έγινε ο εντοπισμός και η ανάλυση των αλλαγών στη δομή και στις επιτελεστικές πρακτικές. Παράλληλα εντοπίσθηκαν οι μετασχηματισμοί που σημειώνονται στη συγχρονία του και διερευνήθηκαν τα σύγχρονα χαρακτηριστικά του. Οι έννοιες λαϊκός πολιτισμός, ταυτότητες και ανανοηματοδότηση της παράδοσης, αποτέλεσαν πολύτιμα εργαλεία ανάλυσης στην επιστημονική προσέγγιση του δρώμενου και συνέβαλαν στην κατανόηση των όρων της επιτέλεσής του σήμερα. Με αυτό τον τρόπο κατέστη εφικτή η αποτύπωση και η ανάλυση της δομής και της λειτουργίας του δρώμενου και των μετασχηματισμών που συντέλεσαν στην συνέχισή του. Σύμφωνα με ευρήματα της έρευνας εντοπίσθηκε πως το δρώμενο που έχει βαθιές ρίζες στο χρόνο και στη μνήμη, χάρη στους μετασχηματισμούς του διακρίνεται για τη διαχρονικότητά του και λειτουργεί σήμερα ως σύμβολο της ατομικής και συλλογικής ταυτότητας.

Αντώνης Βερβέρης
Ακαδημαϊκός Υπότροφος, Τμήμα Μουσικών Σπουδών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
antonis_ververis@yahoo.com

Στέφανος Φευγαλάς
Υποψήφιος διδάκτορας, Τμήμα Μουσικών Σπουδών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
fevgalas.stefanos@gmail.com

Το ύφος ως στοιχείο του λαϊκού μουσικού πολιτισμού.

Η περίπτωση των σαντουριέρηδων της Λέσβου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σε οποιοδήποτε εκφραστική μορφή ή προϊόν της λαϊκής τέχνης ενυπάρχουν στοιχεία λειτουργικά και χρηστικά τα οποία εκφράζονται μέσα από ένα πολύπλοκο αλλά συμπαγές αισθητικό πλαίσιο. Η μελέτη εκφάνσεων του λαϊκού μουσικού πολιτισμού είναι δυνατό να αναδείξει κύρια και δευτερεύοντα στοιχεία των αντίστοιχων αισθητικών πλαισίων. Στην εισήγηση αυτή διερευνάται ο ιδιαίτερος τρόπος με τον οποίο αλληλοεξαρτώνται οι δεδομένοι κώδικες επικοινωνίας με τον βαθμό ελευθερίας του λαϊκού δημιουργού-τεχνίτη. Συγκεκριμένα, αξιοποιώντας τα εργαλεία της συστηματικής μουσικολογίας, μελετώνται αρχειακές ηχογραφήσεις Λέσβιων σαντουριέρηδων,

προκειμένου να προσδιοριστούν τα κύρια στοιχεία τεχνικής, να διακριθούν ο μελωδικός πυρήνας και η διαποίκιλση, καθώς και να επισημανθεί η μεταξύ τους σχέση. Μέσα από την αντιπαραβολή επιμέρους μουσικών τεκμηρίων, αναδεικνύονται οι ουσιώδεις τεχνικοί περιορισμοί και οι δυνατότητες του οργάνου και συζητιέται ο τρόπος και ο βαθμός με τον οποίο αυτά καθορίζουν το παραδεδομένο ηχητικό φαινόμενο. Μέσα από τη μουσικολογική ανάγνωση του ηχητικού υλικού, επιχειρείται να προσδιοριστεί η σχέση ανάμεσα στον μελωδικό πυρήνα και στον καλλωπισμό του, να διακριθεί το δεδομένο «σχέδιο» και η «αυτοσχέδια» παράμετρος. Διερευνάται, έτσι, ο τρόπος με τον οποίο το ίδιο το υλικό διαμορφώνεται ώστε να εξασφαλίζεται ο απαιτούμενος «χώρος» για την προσωπική έκφραση του κάθε σαντουριέρη, ως αποτέλεσμα της συλλογικής αισθητικής εμπειρίας. Με αυτόν τον τρόπο, αναδεικνύονται επιμέρους πλευρές του λειτουργικού περιεχομένου στη σχέση τους με το πλαίσιο που διαμορφώνεται από τη χρηστικότητα, την κατανοησιμότητα και το ίδιο το εκφραστικό μέσο. Συμπληρωματικά αξιοποιούνται μουσικά χειρόγραφα και συνεντεύξεις Λέσβιων σαντουριέρηδων.

Αναστάσιος Ι. Κυριακίδης
Εμπ. Λαογράφος – ερευνητής
filippoitasos@yahoo.gr

Η «τσαμούντα» στην παραδοσιακή κοινωνία των Αρβανιτών της Άνδρου. Τραγούδια και μουσικές

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η τσαμπούνα ή σαμπούνα ή τσαμούντα, όπως και οι παραλλαγές της σε άλλες περιοχές του ελλαδικού χώρου (γκάιντα, ασκομαντούρα, τουλούμ ή άσκαυλος) είναι ένα από τα αρχαιότερα μουσικά όργανα της Ελλάδας. Η τσαμπούνα είναι ένα είδος άσκαυλου (ασκός + αυλός), δηλαδή ένα από τα όργανα όπου ο μουσικός δεν φυσάει απευθείας στον αυλό αλλά σε μια αποθήκη αέρα. Είναι ένα λαϊκό πνευστό μουσικό όργανο που χρησιμοποιείται από πολύ παλιά στην παραδοσιακή μουσική της νησιωτικής Ελλάδος. Αρχαίοι συγγραφείς μας πληροφορούν για την ύπαρξη του οργάνου από την αρχαιότητα, όπως ο Δίων, ο Πολύβιος και προήλθε από την αρχαία λέξη «συμφωνία».

Η τσαμπούνα παρουσιάζει ιδιαίτερη τεχνική κατασκευής, η οποία αποτελείται από τρία μέρη: τον ασκό, ο οποίος κατασκευάζεται από κατεργασμένο δέρμα αίγας, το επιστόμιο, το οποίο κατασκευάζεται από καλάμι και τέλος την συσκευή παραγωγής των μουσικών ήχων. Η λειτουργία της *τσαμούντας* γίνεται με την εμφύσηση από το επιστόμιο έως πληρωθεί ο ασκός με αέρα. Το μέρος που παράγει ήχο διαθέτει 5 διπλές τρύπες και ανάλογα με τον κάθε οργανοπαίχτη και την τονικότητα που ήθελε έκλεινε ή άνοιγε συνήθως με κερί τις τρύπες του.

Οι Αρβανίτες της Άνδρου παλαιότερα διασκέδαζαν εξ ολοκλήρου με αυτό το όργανο στα πανηγύρια τους. Οι σκοποί μπορεί να ήταν λίγοι, αλλά οι μουσικές και τα τραγούδια τους πολλά, που όμως χάνονται με το πέρασμα του χρόνου. Συναντάμε τους ρυθμούς 4/4 και 2/4 με πολλές παραλλαγές στην μουσική τους και με διάφορα τραγούδια είτε κοινά με τους Αρβανίτες της νοτίου Ευβοίας, όπως το γνωστό τραγούδι, «Ποιος τίναξε την αμυγδαλιά», με μικρή παραλλαγή, «*Kus e skundi dardounou?*», είτε τραγούδια βγαλμένα από τους ίδιους Αρβανίτες του νησιού, όπως το αποκριάτικο, «*Mor jitone mar gadajse*». Σκοπός της ανακοίνωσης είναι η καταγραφή και η ανάδειξή τους.

Gordana Blagojević
Ethnologist-Anthropologist
Institute of Ethnography, SASA, Serbia
gblagojevic@hotmail.com

Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί και ζητήματα πολιτισμικής ταυτότητας στη διασπορά: οι Έλληνες στη Σερβία

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι παραδοσιακοί χοροί αποτελούν ένα από τα βασικότερα στοιχεία της πολιτισμικής ταυτότητας κάθε λαού. Στο επίκεντρο της έρευνάς μας βρίσκεται ο ρόλος των χορών αυτών στη διασπορά, παίρνοντας ως παράδειγμα τους Έλληνες στη Σερβία σήμερα. Οι τελευταίοι εδώ και αιώνες εγκαθίστανται στη σερβική επικράτεια, όπου σήμερα αποτελούν εθνική μειονότητα. Στη μελέτη επιχειρείται, μεταξύ άλλων, η ανάδειξη των ρόλων των παραδοσιακών χορών στη ζωή της πολυεπίπεδης ελληνικής κοινότητας. Αυτοί διδάσκονται στα πλαίσια των δραστηριοτήτων των συλλόγων των Ελλήνων της Σερβίας, καθώς και των συλλόγων σερβο-ελληνικής φιλίας, που διαφυλάσσουν και προωθούν τον ελληνικό πολιτισμό στη δημόσια σφαίρα. Αναλύεται επίσης το ρεπερτόριο, ο τρόπος

μετάδοσης των γνώσεων σχετικά με τους χορούς, καθώς και ο ρόλος των χοροδιδασκάλων. Οι ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί συντελούν έτσι στο να συνδέονται τα μέλη της ελληνικής εθνικής μειονότητας και μεταξύ τους, αλλά και με τους φιλέλληνες Σέρβους.

Ρενάτα Δαλιανούδη

Μουσικολόγος, PhD Εθνομουσικολογίας, Ε.Κ.Π.Α.
Λέκτορας Λαογραφίας, Τμ. Ιστορίας & Αρχαιολογίας, Παν/μιο Ιωαννίνων
Καθηγήτρια-Σύμβουλος, Ελληνικό Ανοιχτό Παν/μιο
rdalian@uoi.gr, renatadalianoudi@gmail.com

Από το folk στο post-folk.
Πολιτισμική μετάβαση ή μια νέα ανάγνωση του παραδοσιακού;

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στη σημερινή εποχή, που ο παραδοσιακός πολιτισμός (ανα)παρίσταται με περισσότερο ή λιγότερο φολκλορικό χαρακτήρα (Moser, 1962: 177-209. Bendix, 1987: 131. Μερακλής, 2016: 172-173. Του ιδίου, 1989:109-125. Του ιδίου, 1986: 12-13), η έννοια του *τοπικού* (local), του *εθνικού* και του *εθνοτοπικού* στο πλαίσιο μιας κλειστής παραδοσιακής κοινωνίας έχει «απεδαφοποιηθεί» και μετατοπιστεί σε πιο έθνικ και παγκόσμιες (global/ world) προσλήψεις του ίδιου του υλικού, στο πλαίσιο μιας παγκόσμιας αγοράς (Feld, 2000). Έτσι, το folk γίνεται post-folk, αποκτώντας μια *μετα-ταυτότητα*, που αντιπροσωπεύει τη μετάβαση, την απεδαφοποίηση, την *ετερο-τοπικότητα* (Δαλιανούδη, 2020), τη νέα νοηματοδότηση. Το πολιτισμικό υλικό δεν είναι πλέον ανώνυμη αλλά επώνυμη δημιουργία (ακόμα κι όταν πρόκειται για διασκευές ή σύγχρονες ενορχηστρώσεις παραδοσιακού υλικού), με στοιχεία εθνοτοπικά και ιδιοτοπικά, αλλά και παγκόσμια μαζί: *glocal* (Robertson, 1992. Kumaravadivelu 2008: 45. Hebert & Rykowski, 2018: xx. Roudometof, 2016).
Με άλλα λόγια, σ' αυτήν την (πολιτισμική) παγκοσμιοποίηση, οι παραδοσιακές ντοπιολαλιές αποτελούν δεξαμενή νέων αναγνώσεων, διασκευών και εμπνεύσεων, και μεταβαίνουν εύκολα

στο «παγκόσμιο χωριό» (McLuhan, 1962 και 1964) μέσα από τα Μ.Μ.Ε. και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, με όρους όμως μάρκεντιγκ και τουριστικού/ θεατρικού/ μουσικο-χορευτικού θεάματος.
Έτσι, δίπλα στους ανώνυμους παραδοσιακούς συρτούς, τα λεβέντικα τσάμικα και τους πεταχτούς καρσιλαμάδες, που ακούμε και χορεύουμε στα πανηγύρια, αναγνωρίζουμε παραδοσιακότροπες μουσικές με μια pop-folk διάθεση (ενδεικτικά αλλά χαρακτηριστικά παραδείγματα τα τραγούδια του Θοδωρή Κοτονιά, του Σταύρου Σιόλα, των Αλκμάν, των Klezmer Yunan κ.ά.), ως τεκμήριο πολιτισμικής μετάβασης από το χθες στο σήμερα, από το παραδοσιακό στο έντεχνο (λαϊκό) και από το *local* στο *glocal* ή ως μια νέα ανάγνωση του παραδοσιακού(;)
Η ερευνητική πρόταση βασίζεται στα μεθοδολογικά και ερμηνευτικά εργαλεία της Λαογραφίας, της Εθνομουσικολογίας, της Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας και της Κοινωνιολογίας της Μουσικής.

5. ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

π. Σπυρίδων Κωνσταντής
Λειτουργιολόγος, υπ. Διδάκτωρ Θεολογικής Σχολής ΕΚΠΑ
Κληρικός Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών
konstantispyros@gmail.com

Η χρήση των σύγχρονων λαϊκών θρησκευτικών καλλιτεχνικών δημιουργιών υπό το πρίσμα της Λειτουργικής και Τελετουργικής

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο ιερός Ναός αποτελεί το κεντρικό σημείο της λατρευτικής ζωής της Εκκλησίας. Στη δομική και διακοσμητική εικόνα του τίθεται η καλλιτεχνική εφαρμογή νέων τεχνολογιών με προσαρμογή στη θρησκευτική τέχνη. Η καλλιτεχνική δημιουργία στην αρχιτεκτονική, την κεντητική και γενικά στις εκκλησιαστικές τέχνες τίθεται ως προς τη λειτουργική χρήση. Η αισθητική απόδοση των σχετικών διακοσμητικών αντικειμένων και στοιχείων τέχνης δεν τυγχάνει πάντοτε θετική προς τη λειτουργική έκφραση. Ο συγκερασμός της λαϊκής θρησκευτικής τέχνης και της σύγχρονης τεχνολογίας καθίσταται μία ιδιαίτερη διάσταση. Ο σταδιακός εξοπλισμός των περισσότερων νεόδμητων ή παλαιών Ναών φανερώνει τη γενική ακαθόριστη ένταξη καλλιτεχνικών δημιουργιών. Ωστόσο, η λαϊκή θρησκευτική τέχνη αποτελεί άμεση προσέγγιση ένδειξη της λατρευτικής ζωής. Η επίδραση της οποίας συνήθως αποδίδει προβληματισμό κατά τη τελετουργική και λειτουργική επιτέλεση. Τα υλικά στοιχεία, οι τεχνικές, οι τεχνοτροπίες και τα σχετικά χαρακτηριστικά της εκκλησιαστικής λαϊκής τέχνης δεν εναρμονίζονται πάντοτε αισθητικά. Ενίοτε επιδρούν περισσότερο προς τη λαϊκή ευσέβεια. Η ακαθόριστη καλλιτεχνική λαϊκή δημιουργία επιβεβαιώνεται και από την λειτουργική πρακτική. Με τη διαμόρφωση ορισμένων κοινών συνισταμένων η λαϊκή τέχνη θα μπορούσε να τεθεί ως εύχρηστο καλλιτεχνικό σημείο της διακόσμησης των Ναών. Παράλληλα, θα εξέλειπαν άστοχες και μάλλον επιζήμιες αισθητικά καταστάσεις.

Γεώργιος Ι. Στούκης
Υποψήφιος Διδάκτωρ Λαογραφίας Δ.Π.Θ.
gstoukis@yahoo.gr

Το εργαστήριο εκκλησιαστικής χρυσοκεντητικής της Ι. Μονής Γενεθλίου της Θεοτόκου-Πελαγίας (20ός-21ος αιώνας)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οποιαδήποτε μορφή εκκλησιαστικής τέχνης, όπως για παράδειγμα η χρυσοκεντητική, από τη στιγμή που τίθεται σε λατρευτική χρήση εντός των ναών και έρχεται σε επαφή με τον λαό, αλλά και όσων τελετουργικά την χρησιμοποιούν, είναι τέχνη λαϊκή, όπως παρατηρεί ο Μανόλης Βαρβούνης και μπορεί να εξετάζεται από την επιστήμη της λαογραφίας.

Κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα και ιδιαίτερα το τελευταίο τέταρτο, χάρη στην ακμή του μοναχισμού έχουμε την αναβίωση της εκκλησιαστικής υφαντουργίας και κεντητικής. Μια τέτοια περίπτωση αποτελεί και η Ιερά Μονή Γενεθλίου της Θεοτόκου - Πελαγίας που βρίσκεται στο Ακραίφνιο Βοιωτίας εντός της οποίας λειτουργεί εργαστήριο χρυσοκεντητικής.

Ο σκοπός της εισήγησης είναι διττός: πρώτον να παρουσιάσει στο επιστημονικό κοινό το ως άνω εργαστήριο αφού δεν είναι γνωστό, όπως αυτά της Χρυσοπηγής Χανίων, Ακριτοχωρίου Σερρών, Αγίου Ιωάννου Μακρυνού στα Μέγαρα και δεύτερον να αναδείξει τις σύγχρονες μεθόδους, τα μέσα και τα υλικά που χρησιμοποιούν οι μοναχές για την παραγωγή των λειτουργικών και ιερατικών αμφίων και των διαφόρων χρυσοκέντητων πέπλων, χωρίς να απομακρύνονται από την πατροπαράδοτη υφαντική τέχνη. Πιο συγκεκριμένα, θα παρουσιάσουμε τα είδη και τους τύπους (χειροποίητα, μηχανοποιημένα και σύνθετα) των χρυσοκεντημάτων που κατασκευάζουν.

Στη συνέχεια, βασιζόμενοι στη μαρτυρία των μοναζουσών θα προβούμε στην περιγραφή της διαδικασίας- προετοιμασίας του κεντήματος καθώς και στην τεχνική που ακολουθούν για την απόδοση των προσώπων- παραστάσεων- σκηνών πάνω στο ύφασμα. Επίσης, θα αναφερθούμε στα υλικά που χρησιμοποιούν για την παραγωγή των κεντημάτων καθώς και τις πηγές από τις οποίες αντλούν τα πρότυπα και τη θεματολογία. Τέλος, θα κάνουμε λόγο για επιμέρους τεχνικές που ακολουθούν μέχρι την ολοκλήρωσή τους.

Απώτερος στόχος είναι να καταδείξουμε πώς η σύγχρονη εκκλησιαστική κεντητική τέχνη μπορεί να γίνει ο γνήσιος φορέας μετάδοσης των αληθειών της ελληνορθόδοξης παράδοσης σε άμεση σύνδεση πάντοτε με τη Θεία Λατρεία.

Αναγνώστης Ευαγγ. Παπακυπαρίσσης

Υπ. Δρ Λαογραφίας ΕΚΠΑ

apapakip@gmail.com

'Ο Καιρός του Χρόνου', ένα θέμα λαϊκής θρησκευτικής ζωγραφικής (17ου-18ου αι.) σε τοιχογραφίες εκκλησιών της Θεσσαλίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Από το 1967, ο Κίτσος Μακρής, οργώνοντας τη Θεσσαλία, είχε ανακαλύψει σε δυο ναούς της Τσαριτσάνης το ιδιαίτερο εικονογραφικό θέμα «Ο Καιρός του Χρόνου». Αντιλαμβανόμενος την αξία της συγκεκριμένης τοιχογραφίας για το λαϊκό πολιτισμό, ο βολιώτης λαογράφος περιέγραψε τις παραστάσεις, τα πρόσωπα που την συνθέτουν αλλά και τις επιγραφές που την συνοδεύουν. Πρόκειται για έργο λαϊκών ζωγράφων-αγιογράφων, οι οποίοι αποτύπωσαν στο δημιούργημά τους κοινές αντιλήψεις για τον ανθρώπινο βίο και θυμόσοφες διαπιστώσεις για τις ηλικιακές διαβαθμίσεις του στο πέρασμα του χρόνου. Το θέμα, ενταγμένο στον τοιχογραφικό διάκοσμο ναών, υποβάλλει τον πιστό σε πνευματικούς, οντολογικούς και μεταφυσικούς προβληματισμούς, όπως αρμόζει σε εκκλησιαστικό περιβάλλον.

6. ΕΝΤΕΧΝΟΣ ΛΑΪΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

Μυροφόρα Ευσταθιάδου

Δρ Λαογραφίας, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια

Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

farospontion@yahoo.gr, myrofora.efstath@gmail.com

«Κατίγκω Καλευρά»: η λαϊκή ποίηση ως διέξοδος σε προσωπικά και συλλογικά αδιέξοδα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

«΄ς την Κρώμν΄ εμοιρολόγανα και ΄ς την Ελλάδαν κλαίω»

Η αφηγηματική ποίηση και η δύναμη της λαϊκής ποιητικής γλώσσας της Κατίγκως Καλευρά, γεννημένης στην Κρώμνη του Πόντου το 1870, την καθιστά ξεχωριστή περίπτωση Ποντίας λαϊκής ποιήτριας. Εγγονή «ντερέμπεη», γνωστή μοιρολογίστρα στην Τραπεζούντα, στην Κρώμνη και στην Καλαμαριά, η Κατίγκω αυτοσχεδιάζει γνωρίζοντας βιωματικά τους εκφραστικούς τρόπους του δημοτικού τραγουδιού. Στα μακροσκελή ποιήματά της, με τη μετατροπή του λόγου της σε μυθοπλασία, στόχος της είναι να μετριάσει τον πόνο της νοσταλγίας των συμπατριωτών της για τον τόπο που άφησαν, αλλά και να αναζητήσει διέξοδο στα προσωπικά της αδιέξοδα: η μία κόρη της βρίσκεται στην ξενιτιά της Ρωσίας και δεν την έχει δει για δεκαετίες, ενώ χάνει μια ακόμη κόρη από φυματίωση, στην Ελλάδα. Οι δυο καημοί της Κατίγκως μετατρέπονται σε ποίηση, με πυρήνα της ποιητικής δημιουργίας το συναίσθημα. Γράφει έμμετρα γράμματα προς την κόρη της στη Ρωσία και «στέλνει» με ένα ποίημα της τη (νεκρή πια) φυματική κόρη της, στον Πόντο, για να βρει γιατρειά.

Στην παρούσα ανακοίνωση εξετάζεται α) το έργο της μορφολογικά αλλά και από άποψη περιεχομένου, καθώς αποτελεί μια ακόμη νοσταλγική αποτύπωση των τόπων των ξεριζωμένων Ελλήνων του Πόντου, β) ο ρόλος των γυναικών του Πόντου ως λαϊκές ποιήτριες και ως φορείς δημοτικών τραγουδιών και γ) η κοινωνική θέση και η προσφορά της λαϊκής ποιήτριας-μοιρολογίστρας στην κοινωνία των Ποντίων προσφύγων μετά την ανταλλαγή.

Μαρία Προκοπίου

Εκπαιδευτικός – Συγγραφέας

Med Επιστήμες Αγωγής και Νέες Τεχνολογίες – Ειδική Αγωγή

maria92teach@gmail.com

Η θρησκευτικότητα των Ελλήνων του Πόντου μέσα από τα ποντιακά δημοτικά τραγούδια και δίστιχα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η θρησκεία είναι καθοριστικός παράγοντας για την ταυτότητα, τον πολιτισμό και τις πεποιθήσεις ενός λαού. Η θρησκευτική πίστη επηρεάζει την έκφραση, την κοινωνική ζωή αλλά και την λαϊκή τέχνη. Οι Έλληνες έχουν αναπτύξει σημαντικά τη λαϊκή τέχνη κομμάτι της οποίας αποτελούν τα δημοτικά τραγούδια και ποιήματα του λαού, που έχουν σχέση με την καθημερινή ζωή, τους θρύλους και τους ήρωες των Ελλήνων, τις ομορφιές του τόπου και τον έρωτα. Τα δημοτικά τραγούδια είναι αναπόσπαστο κομμάτι του πολιτισμού των Ελλήνων και αποτελούν πηγή άντλησης στοιχείων λαογραφικών, πολιτισμικών ακόμη και ιστορικών. Μέσα στα δημοτικά τραγούδια των Ελλήνων εντοπίζονται στοιχεία ταυτότητας και πολιτισμού, ένα από αυτά είναι και η θρησκεία. Στην παρούσα εργασία εντοπίζονται τα θρησκευτικά στοιχεία στα δημοτικά τραγούδια και δίστιχα των Ελλήνων του Πόντου και αναλύονται με σκοπό να εξεταστεί με ποιον τρόπο η Ορθοδοξία επιδρά στις πεποιθήσεις και την ταυτότητα των Ελλήνων του Πόντου, στις συναισθηματικές τους εκφράσεις και στις αγωνίες της καθημερινότητας που αποτυπώνονται στα δημοτικά τραγούδια και στα δίστιχα. Η καταγραφή των στοιχείων γίνεται με τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου, ενώ κεντρικοί άξονες της έρευνας είναι το δίστιχο, τα δημοτικά τραγούδια και η θρησκεία ως στοιχείο πολιτισμού και ταυτότητας.

Γιώργος Κούζας
Δρ Λαογραφίας
Διδάσκων στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
g.kouzas@yahoo.gr

Ο «πύργος» της οδού Θήρας στα Πατήσια. Μια περιπτωσιολογική μελέτη για την κυκλοφορία και την κοινωνική σημασία των θεωριών συνωμοσίας στη σύγχρονη πόλη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανακοίνωση αυτή στοχεύει αφενός να αναδείξει την ιδιαιτερότητα των θεωριών συνωμοσίας και αφετέρου να εστιάσει στις διάφορες παρανοήσεις που υπάρχουν γύρω από το είδος αυτό. Μέχρι σήμερα, εκτός από τις μελέτες που έχουν γίνει στο εξωτερικό για τις θεωρίες συνωμοσίας (π.χ. οι έρευνες του Taguieff), δεν έχουμε ανάλογες έρευνες στη χώρα μας. Μια μικρή συμβολή στην έρευνα των θεωριών συνωμοσίας φιλοδοξεί να αποτελέσει η ανακοίνωση αυτή.

Ειδικότερα, αρχικά θα προσπαθήσουμε να συγκεκριμενοποιήσουμε το είδος του έντεχνου λαϊκού λόγου που χαρακτηρίζουμε ως θεωρίες συνωμοσίας, τονίζοντας τα βασικά του χαρακτηριστικά που διαφέρουν από άλλα παρεμφερή είδη του σύγχρονου έντεχνου λαϊκού λόγου (όπως είναι π.χ. οι αστικοί θρύλοι). Έπειτα, με βάση το παράδειγμα του «πύργου» της οδού Θήρας στα Πατήσια, θα εξετάσουμε μέσω συνεντεύξεων με κατοίκους της περιοχής: α) τις βασικές θεματικές των θεωριών συνωμοσίας που σχετίζονται με το οίκημα αυτό, το οποίο έχει ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά γνωρίσματα και σήμερα είναι πλέον ερειπωμένο και εγκαταλελειμμένο, β) τα βασικά χαρακτηριστικά των θεωριών συνωμοσίας για τον «πύργο των Πατησίων» και πώς σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά των θεωριών συνωμοσίας που κυκλοφορούν διεθνώς (κύκλοι «μυστικών εταιρειών», «διεθνών συνωμοσιών», «παγκόσμιων κέντρων αποφάσεων» κ.λπ.), γ) τα ζητήματα συμφυρμού που παρατηρούνται στις θεωρίες συνωμοσίας, δηλαδή πώς περνούν μέσα σε αυτό το είδος του έντεχνου λαϊκού λόγου στοιχεία αστικών θρύλων, παλαιότερων παραδόσεων της περιοχής, ακόμα και κλασικά παραμυθιακά μοτίβα, δ) τέλος, έμφαση θα δοθεί και στο ζήτημα του κοινωνικού αντίκτυπου και της πίστης στις ιστορίες

αυτές, όπως το έχει θέσει η Linda Dégh: κατά πόσον τις πιστεύουν οι κάτοικοι της περιοχής, αλλά και πώς επηρεάζουν ευρύτερα τις σκέψεις τους και τις συμπεριφορές τους.

Γεώργιος Πασιόπουλος

Υπ. Διδάκτορας
Πανεπιστήμιο Αιγαίου (Π.Τ.Δ.Ε.)
pasio-gio@hotmail.com

Γιώργος Κατσαδώρος

Αναπληρωτής Καθηγητής Λαογραφίας
Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου
katsadoros@rhodes.aegean.gr

Hip hop – Low bap – Killah P. Τα τραγούδια που γράφτηκαν για τον Φύσσα χωρίς τον Παύλο, μια κριτική θεώρηση.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το πλήθος πληροφοριών που συνδέονται με κοινωνικά, οικονομικά, πολιτικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα της εκάστοτε ομάδας τα μέλη της οποίας διατηρούν την αίσθηση ενός κοινού συνδετικού κρίκου αποτελεί ένα από τα ερευνητικά ενδιαφέροντα της σύγχρονης λαογραφικής επιστήμης. Ένας τέτοιος κρίκος, η μουσική, υπήρξε ανέκαθεν μέσο ανάδειξης συλλογικοτήτων, αλλά και επικοινωνίας μεταξύ καλλιτεχνών και κοινού, καθώς στους στίχους των τραγουδιών απεικονίζονται κοινωνικές πραγματικότητες και αναπαραστάσεις.

Η Low bap προήλθε από την Hip hop μουσική, παρουσιάζοντας αρκετές ομοιότητες αλλά και διαφορές, οι οποίες λίγο έως σήμερα έχουν αναλυθεί και μελετηθεί. Η δολοφονία του Παύλου Φύσσα, μέλους συγκροτήματος της μουσικής αυτής σκηνής, έφερε (ξανά) στο προσκήνιο τη Low bap και τη μουσική της Hip hop επηρεάζοντας γενικότερα την ελληνική μουσική σκηνή (και όχι μόνο), όπως φαίνεται μέσα από τραγούδια που γράφτηκαν ειδικά για τη δολοφονία του και αποτυπώνονται στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας αποτελεί η μελέτη και η ανάλυσή των στίχων

των τραγουδιών αυτών, καθώς και η ανταπόκριση του κοινού σε αυτά, ως μια ακόμα ένδειξη συλλογικότητας και αλληλεπίδρασης στο πλαίσιο της εκδήλωσης ενός ζωντανού και ακμαίου αστικού λαϊκού πολιτισμού.

7. ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΕΚΦΑΝΣΕΩΝ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ / ΣΤΟΝ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟ / ΣΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Θανάσης Β. Κούγκουλος
ΕΔΙΠ, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
akougkou@he.duth.gr

«Εζωγραφίσθη στανικώς»: ο θρύλος της προσωπογραφίας ενός ληστή στην πεζογραφία του Χριστόφορου Μηλιώνη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο ναό της Κοιμήσεως Θεοτόκου (1764) στον οικισμό Αλεποχώρι-Μπότσαρη του νομού Ιωαννίνων, σε έναν κίονα σώζεται μία λαϊκή ολόσωμη προσωπογραφία του Διαμαντή Σπάτουλα. Σύμφωνα με τον θρύλο, τον οποίο μελετά συστηματικά ο Κίτσος Μακρής, ο Σπάτουλας είναι ένας ληστής της περιοχής που χρηματοδοτεί την αγιογράφηση της εκκλησίας από τον ιερέα Κωνσταντίνο το 1784. Ο ληστής εξαναγκάζει τον ζωγράφο να τον απεικονίσει στο τέμπλο. Ωστόσο, ο τελευταίος τον ξεγελά, τον ζωγραφίσει στην πρώτη κολόνα απέναντι από την είσοδο και προσθέτει την καταγγελτική σημείωση: «εζωγραφίσθη στανικώς». Η σύγχρονη αρχαιολογική έρευνα δεν επιβεβαιώνει τον θρύλο του ληστή-κτήτορα, καθώς η επιγραφή της παράστασης αναγιγνώσκεται ως «μη θέλοντος στανικός» και ο Διαμαντής Σπάτουλας ταυτίζεται όχι με κάποιον παράνομο αλλά με τον επίτροπο του ναού.
Ο θρύλος του ληστή που υποχρεώνει τον αγιογράφο να τον ιστορήσει μέσα στην εκκλησία ενσωματώνεται στο αφηγηματικό πρόγραμμα δύο κειμένων του Χριστόφορου Μηλιώνη (1932-2017), πεζογράφου της δεύτερης μεταπολεμικής γενιάς. Στο πρωτοποριακό περιοδικό *Ενδοχώρα* των Ιωαννίνων δημοσιεύεται το ταξιδιωτικό πεζογράφημα «Δωδώνη - Λάκκα Σουλίου» (1962), στο πλαίσιο μιας σειράς λογοτεχνικών αφηγήσεων διαφόρων συγγραφέων για τη «φυσιογνωμία» και την «ανθρωπογεωγραφία του ηπειρωτικού χώρου». Πριν τη λαογραφική καταγραφή του Κίτσου Μακρή

και άλλων ερευνητών, ο ομοδιηγητικός αφηγητής του Μηλιώνη περιηγείται τις πηγές του Αχέροντα στη Λάκκα Σουλίου, συναντά τον ηγούμενο της Μονής του Ρωμανού και πληροφορείται την παράδοση, την οποία εγκιβωτίζει με αφηγηματοποιημένο και αναφερόμενο λόγο δίνοντας φωνή στον Σπάτουλα και στον ζωγράφο του. Στο αυτοαναφορικό διήγημα «Ο φιλόκαλος ληστής» από τη συλλογή *Χειριστής Ανελκυστήρος* (1993) επανεμφανίζεται ο θρύλος σε διαφορετικό σημασιολογικό πεδίο. Λειτουργεί ως συνδήλωση στον βασικό προβληματισμό της αφήγησης γύρω από την καλλιτεχνική δημιουργία και τον ρόλο του λογοτέχνη προωθώντας την παραλληλία συγγραφέας = ληστής. Ο συγγραφέας εξισώνεται με τον φιλόκαλο-φιλότεχνο ληστή, επειδή «κλέβει» στοιχεία από την πραγματικότητα και τους υπαρκτούς ανθρώπους για να συγκροτήσει το αφηγηματικό του σύμπαν. Κατά συνέπεια, με τη μεσολάβηση του συγγραφέα, τα αληθινά άτομα «στανικώς» μετασχηματίζονται σε κατασκευασμένα από λέξεις δρώντα πρόσωπα.

Χριστίνα Λούρη
Υποψήφια Διδάκτωρ Νεοελληνικής Φιλολογίας ΕΚΠΑ
kristi.lou@hotmail.com

«Ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ» του Ανδρέα Εμπειρίκου: «Το ρήμα κρουσταλλώθηκε και φέγγει» για τη διαμόρφωση της ελληνικότητας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης αποτελεί η ανάδειξη της δραστικής σχέσης λογοτεχνίας και ζωγραφικής μέσα από το πρίσμα της λαϊκής τέχνης όπως αυτό θεματοποιείται στο πρόσωπο του Θεόφιλου Χατζημιχαήλ. Ο λόγος, εν προκειμένω η ποίηση, διεκδικεί μέσα από τα ρηματικά της μεγέθη να ιδωθεί ως εικόνα όπως ακριβώς ένας ζωγραφικός πίνακας. Το όνομα του λαϊκού ζωγράφου Θεόφιλου (εξ)υπηρετεί αυτή τη πρόθεση του υπερρεαλιστή Εμπειρίκου αφού ο δεκαπεντασύλλαβος του δημοτικού τραγουδιού έρχεται να την υποστηρίξει με την οπτική του δύναμη. Οι λέξεις - εικόνες ως ζωγραφικές συνδηλώσεις - υποδείξεις έρχονται να λειτουργήσουν ως θεωρία της εμπειρικικής (υπερ)ποίησης. Το προς εξέταση ποίημα (Εμπειρίκος 2015) εντάσσεται στην ποιητική συλλογή *Ενδοχώρα* στην οποία ο Εμπειρίκος επιχειρεί τη σύζευξη του υπερρεαλισμού με την ελληνική λαϊκή παράδοση.

Ωστόσο, το εικαστικό στίγμα της ζωγραφικής του Θεόφιλου συνδέεται άμεσα και με το ιδεολόγημα της ελληνικότητας, όπως αυτό προβάλλεται στο εκτενές δοκίμιο του Οδυσσέα Ελύτη στα *Ανοικτά Χαρτιά*. Έχοντας ως άξονα αναφοράς το ελυτικό κείμενο για το Θεόφιλο θα παρατηρήσουμε ότι στην ιστορία του ελληνικού έθνους η εικαστική ταυτότητα δίνεται περισσότερο μέσα από απαίδευτους ζωγράφους, οι οποίοι φέρουν εντός τους τόσο την πνευματική παράδοση όσο και ανεπηρέαστο το εικαστικό όραμα του ελληνικού χώρου.

Νίκος Πουλάκης

Διδάκτορας, Εργαστήριο Εθνομουσικολογίας και Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας

Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

nick.poulakis@music.uoa.gr

Μουσικοχορευτικές επιτελέσεις στον ελληνικό κινηματογράφο: Παραδοσιακές, λαϊκές και έντεχνες εκφράσεις

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο κινηματογράφος ως ένα από τα πλέον δημοφιλή επικοινωνιακά μέσα δεν αποτελεί μονάχα μία αποτύπωση μέσω των κινούμενων εικόνων αλλά μία σύνθετη δημιουργία στο επίπεδο της οπτικής και ηχητικής αναπαράστασης. Έτσι, αν ορίσουμε τη «διήγηση» –σύμφωνα με τη σύγχρονη κινηματογραφική θεωρία– ως τη φανταστική χωροχρονική πραγματικότητα όπου ζουν οι χαρακτήρες ενός έργου και διαδραματίζεται η ιστορία της ταινίας, τα μουσικοχορευτικά στοιχεία είναι αυτά που ενισχύουν σημαντικά τη ρεαλιστική απεικόνιση του φιλμικού κόσμου. Επιπροσθέτως, η μουσική και χορευτική επιτέλεση στις κινηματογραφικές ταινίες είναι δυνατό να λειτουργήσουν συμβολικά σε σημειωτικό επίπεδο, αναδεικνύοντας ιδιαίτερες πτυχές του κινηματογραφικού μέσου, καθώς οι τελεστικές τέχνες αποτελούν «ζωντανό» παράγοντα ταύτισης του κοινού με την ταινία και με το ιστορικό (πολιτισμικό-κοινωνικό) γίγνεσθαι, καθώς προσφέρουν άμεσες και έμμεσες συνδέσεις μεταξύ μυθοπλασίας και πραγματικότητας.

Με παραδείγματα από τον ελληνικό κινηματογράφο (κυρίως της δεκαετίας του 1960), θα παρουσιαστούν ποικίλες παραδοσιακές, λαϊκές και έντεχνες αναφορές σε σχέση με τη μουσική

και χορευτική έκφραση, προσεγγίζοντας τη μουσική και τον χορό μέσα από ένα τριπλό αναλυτικό εργαλείο μελέτης: οι μουσικές και χορευτικές επιτελέσεις στον κινηματογράφο ως σύμβαση, ως αναπαράσταση και ως δραματοποίηση. Στην πρώτη κατηγορία περιλαμβάνονται οι περιπτώσεις εκείνες που προκύπτουν από την ανάγκη των δημιουργών να ακολουθήσουν συστηματικά τις καθιερωμένες και τυποποιημένες πρακτικές της εγχώριας κινηματογραφικής παράδοσης. Στη δεύτερη ομάδα ανήκουν οι μουσικοχορευτικές επιτελέσεις διηγητικής παρουσίας στις ταινίες, συνήθως ως μέρος μίας ευρύτερης καλλιτεχνικής παράστασης. Στην τρίτη περίπτωση εντάσσονται ταινίες που βασίζουν την κύρια αφηγηματική κατασκευή τους στη μουσική και τον χορό, όπως τα μουσικοχορευτικά έργα και τα μιούζικαλ. Οι άξονες, βάσει των οποίων οριοθετείται η συνάντηση της μουσικής και του χορού με τον κινηματογράφο, αποτελούν χρήσιμα εργαλεία για μία συστηματική διερεύνηση της μουσικοχορευτικής δραστηριότητας στις ταινίες τόσο σε συγκεκριμένες συγκυρίες επιτέλεσης όσο και στο πλαίσιο της ευρύτερης μουσικοχορευτικής κινηματογραφικής πρακτικής.

Χρύσα Μάντακα

Επίκουρη Καθηγήτρια Σκηνογραφίας-Ενδυματολογίας, Τμήμα Θεάτρου ΑΠΘ

Σκηνογράφος - Ενδυματολόγος, διδάκτορας Θεάτρου

chmantak@thea.auth.gr

Εικαστική γλώσσα και λαϊκή τέχνη στη θεατρική ενδυματολογία

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εισήγησή μας επιχειρεί να παρουσιάσει προβληματισμούς και διαπιστώσεις ως αποτέλεσμα της βιωματικής ενασχόλησης με την έρευνα, τον σχεδιασμό και την υλοποίηση θεατρικών κοστουμιών, με σημείο αναφοράς τον λαϊκό πολιτισμό και την εικαστική του διάσταση. Η πρόσφατη μόνιμη έκθεση θεατρικών κοστουμιών του Κρατικού Θεάτρου Βορείου Ελλάδος με τίτλο «Ίχνη του εφήμερου» ανέδειξε, μεταξύ άλλων, το ενδυματολογικό έργο δημιουργών που ασχολήθηκαν με διάφορα είδη δραματουργίας, όπως το Νεοελληνικό και το Ποντιακό θέατρο. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει η περίπτωση του Νίκου Σαχίνη με ορισμένα κοστούμια, τα οποία σχεδίασε για την παράσταση της *Τρισεύγενης* του Κωστή Παλαμά το 1963 σε σκηνοθεσία Σωκράτη Καραντινού. Οι ενδυματολογικές

προτάσεις του Σαχίνη παρουσιάζουν ειδικό ενδιαφέρον σχετικά με την διαχείριση του λαϊκού στοιχείου και της εικαστικότητας και δίνουν επιπλέον την αφορμή για την ευρύτερη έρευνα γύρω από τις δυνατότητες που παρέχει η θεατρική ενδυματολογία ως ενδιάμεσος κρίκος για τη διασύνδεση με τη λαϊκή παράδοση.

Παρουσιάζονται παράλληλα και άλλες περιπτώσεις, όπου το σύγχρονο θεατρικό κοστούμι, τοποθετημένο ιστορικά σε ένα είδος μεταίχμιου ανάμεσα στη ροή του χρόνου από το παρελθόν στο παρόν, αποπειράται να εκφράσει την αισθητική ποιότητα, τη λειτουργικότητα και την ισχυρή σημειολογία της λαϊκής παραδοσιακής φορεσιάς, χρησιμοποιώντας γι' αυτό νέα μέσα και τεχνικές, που φιλοδοξούν να ερμηνεύσουν ή και να ανασύρουν στην επιφάνεια κάτι από τη μαγεία της. Προβάλλεται επίσης κυρίως η εικαστικότητα της σύνθεσής του κοστουμιού που αξιοποιείται ως μέσο για την προβολή της μυθικής διάστασης.

Ως φορέας μιας νοσταλγίας και συνάμα αντίδοτο στην αδιαφορία της σύγχρονης πολιτικής σκηνής και των μέσων μαζικής ενημέρωσης για την ελληνική ταυτότητα, το θεατρικό κοστούμι μπολιασμένο με στοιχεία της λαϊκής παράδοσης, είτε ως ερευνητικό αντικείμενο είτε ως καλλιτεχνικό προϊόν, συμβάλλει στην ανίχνευση στοιχείων για την εθνική και προσωπική ιστορία, για τον υλικό πολιτισμό και για την αυτογνωσία.

8. ΜΟΥΣΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗΣ – ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Τίνα Γκουρβέλου

Αρχαιολόγος Α, Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων

Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού

tinagourvelou@gmail.com

Η επιστημονική θεμελίωση της Λαογραφίας και το Λαογραφικό Μουσείο στο Νέο Ελληνικό Κράτος ως μέσο για τη διάσωση της λαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως καταγράφεται στο έργο του φιλολόγου, λαογράφου, λογοτέχνη και δημοσιογράφου Κώστα Μαρίνη (1899-1968)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ένας από τους πιο αξιόλογους εκπροσώπους της λαογραφικής επιστήμης στον τόπο μας, με το μεγαλύτερο μέρος του έργου του να βρίσκεται σκορπισμένο σε περιοδικά και εφημερίδες, είναι ο Κώστας Μαρίνης. Έργο της ζωής του αποτέλεσε η διάσωση της λαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας. Σημαντικότατο κομμάτι του συνόλου των γραπτών του αφορά στην αναζήτηση ενός λειτουργικού τρόπου συγκέντρωσης όλου του προϊόντος της λαϊκής δημιουργίας της πατρίδας μας και της οργάνωσης και έκθεσής του μέσα από τον θεσμό του Μουσείου: του Λαογραφικού Μουσείου ή «Λαολογικού», όπως συνήθιζε να το λέει και που το θεώρησε αντάξιο των μεγάλων και θαυμαστών Μουσείων Ιστορίας και Αρχαιολογίας και των Εικαστικών Ιδρυμάτων της χώρας μας και ολόκληρου του κόσμου. Παράλληλα, συνέταξε τις δυνάμεις του προς τον δρόμο για την αναδιάρθρωση της εκπαίδευσης και επιμόρφωσης του ελληνικού λαού, ως τον μόνο τρόπο ενίσχυσης της εθνικής συνείδησης και της διαφύλαξης του ελληνικού πνεύματος ανά τους αιώνες. Πεποίθησή του ήταν ότι η επιστημονική προσέγγιση των προϊόντων της λαϊκής δημιουργίας και η εδραίωση της Λαογραφίας ως Επιστήμης θα οδηγήσει στον εμπλουτισμό και των άλλων σημαντικών και θεμελιωμένων επιστημών, όπως της Ιστορίας και της Παιδαγωγικής.

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι η γνωστοποίηση του έργου του φιλολόγου, λαογράφου, λογοτέχνη και δημοσιογράφου Κώστα Μαρίνη (1899-1968), και η ανάδειξη, μέσα από αυτό, της συμβολής του στην επιστημονική θεμελίωση της Λαογραφίας και του Λαογραφικού Μουσείου
στο Νέο Ελληνικό Κράτος, ως μέσου για τη διάσωση της λαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς,

Παναγιώτα Ανδριανοπούλου
Εθνολόγος-Λαογράφος
Προϊσταμένη Τμήματος Συλλογών, Έρευνας και Τεκμηρίωσης
Λαϊκής Τέχνης Μουσείου Νεότερου Ελληνικού Πολιτισμού
p_andrian73@hotmail.com, pandrianopoulou@culture.gr

Απόπειρες μουσειακής αξιοποίησης άυλων πολιτιστικών πρακτικών: ο παραδοσιακός χορός από το χοροστάσι στο εθνολογικό/λαογραφικό μουσείο στην Ελλάδα του 21ου αι.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο σύγχρονο περιβάλλον διαφύλαξης, τεκμηρίωσης και ανάδειξης της πολιτισμικής παρουσίας των ανθρώπινων κοινωνιών, το μουσείο ως πολιτιστικός θεσμός καλείται να επιτελέσει έναν πολύ πιο σύνθετο ρόλο από αυτόν της κιβωτού αντικειμένων, με τη συμμετοχή της κοινότητας στην διαμόρφωση μουσειακών δράσεων και πρακτικών και την προσπάθεια να γεφυρωθούν νεωτερικές διχοτομικές ταξινομικές κατηγορίες, όπως αυτή της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.
Η ανακοίνωσή μου διαπραγματεύεται τη συνδιαλλαγή λαογραφικών και εθνολογικών μουσείων με δύο προνομιακά πεδία της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, του παραδοσιακού χορού και της μουσικής.
Ο παραδοσιακός χορός και η μουσική διαχρονικά στον ελλαδικό χώρο και γενικότερα στη ΝΑ Ευρώπη λειτούργησαν ως αναπόσπαστα επεισόδια δρωμένων, εθιμικών και κοινωνικών πρακτικών και γλεντικών περιστάσεων. Μεσοπολεμικά και κυρίως μετεμφυλιακά εντοπίζονται οι πρώτες οργανωμένες προσπάθειες σκηνικής παρουσίασης του παραδοσιακού χορού και της μουσικής, διαδικασία που συνδέεται με το οριστικό πέρασμα της ελληνικής κοινωνίας στη νεωτερικότητα, με την αστυφιλία, με τη νοσταλγία της ιδιαίτερης πατρίδας και την ανάγκη τόνωσης της επαφής με τους

τόπους καταγωγής, και τελικά με την έρευνα/ καταγραφή και την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της σε ένα ευρύτερο κοινό.

Στην στροφή του 21ου αι. προκύπτει το ερώτημα εάν ο παραδοσιακός χορός και η παραδοσιακή μουσική «χωρούν» στις προθήκες ενός μουσείου ή κινδυνεύουν να τυποποιηθούν ασφυκτικά μέσα σε αυτές. Πως παρουσιάζεται ο παραδοσιακός χορός μουσειακά στις μόνιμες και προσωρινές λαογραφικές εκθέσεις, πως αποτυπώνεται η ζωντανή και εξελισσόμενη πλευρά της γλεντικής επιτέλεσης σε φυσικά και ψηφιακά εκθέματα, ποιος ο ρόλος των παράλληλων εκδηλώσεων που επιστρατεύουν μικρο-παραστάσεις χορού ή/και συναυλιακά γεγονότα σε αυλές και μουσειακούς χώρους;

Βασική περίπτωση μελέτης είναι το Μουσείο Νεότερου Ελληνικού Πολιτισμού, το οποίο βρίσκεται στη φάση της επανέκθεσης των θεματικών του ενοτήτων βάσει της εγκεκριμμένης το 2012 Μουσειολογικής Μελέτης, ενώ θα επιχειρηθεί και συνοπτική παρουσίαση του ζητήματος στα σημαντικότερα λαογραφικά μουσεία της χώρας.

Βασιλική Χρυσανθοπούλου

Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Λαογραφίας, ΕΚΠΑ
Διευθύντρια Λαογραφικού Μουσείου και Αρχείου
vchrys@phil.uoa.gr, chryssanthopoulou@yahoo.co.uk

Από την Ανατολική Ρωμυλία στο Λαογραφικό Μουσείο και Αρχείο του ΕΚΠΑ: Η περίπτωση της συλλογής Δήμου-Φωτιάδου, μεταξύ επικοινωνιακής και πολιτισμικής μνήμης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τον Σεπτέμβριο του 2019, η Κυριακή Φωτειάδου-Δήμου δώρισε μια συλλογή αντικειμένων παραδοσιακού ελληνικού πολιτισμού και λαϊκής τέχνης στο Λαογραφικό Μουσείο και Αρχείο (Λ.Μ.Α.) του Τμήματος Φιλολογίας του Ε.Κ.Π.Α. Η συλλογή αυτή περιλαμβάνει αντικείμενα χρηστικά, διακοσμητικά και τελετουργικά, όπως σκεύη και εργαλεία, ενδυμασίες ανδρικές, γυναικείες και παιδικές και υφαντά, προερχόμενα από τον πολιτισμό των Ελλήνων της Ανατολικής Ρωμυλίας. Συγκεκριμένα, τα αντικείμενα αυτά αποτελούν στοιχεία του υλικού πολιτισμού και της

λαϊκής τέχνης των χωριών Κόζουλτζια και Ουρούμκιοϊ (σημερινών Όρεσιες και Εφραίμ), των οποίων οι κάτοικοι αναγκάστηκαν να εκπατρισθούν και να μετεγκατασταθούν στα σημερινά χωριά Ορμένιο και Φτελιά, στο βορειότερο σημείο του Έβρου, γύρω στα 1925-1930. Ανάμεσά τους ήταν η μητέρα της συλλογέως και δωρήτριας, Καλλιόπη Δήμου-Φωτιάδου, η οποία εγκατέλειψε το Κόζουλτζια ως εξάχρονο κορίτσι. Στο Ορμένιο, όπου εγκαταστάθηκε, επιδόθηκε συστηματικά στην αναδημιουργία της υφαντικής παράδοσης του τόπου καταγωγής της, υφαίνοντας και κεντώντας ενδυμασίες και άλλα υφαντά ως το τέλος της ζωής της (2008). Η κόρη της, η Κυριακή, έπιασε το νήμα που άφησε πίσω της η μητέρα της, συγκεντρώνοντας, ταξινομώντας, μελετώντας και δημοσιεύοντας δύο βιβλία για τις φορεσιές και τα υφαντά Ορμενίου και Φτελιάς. Φρόντισε να εκτεθούν στο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Παράδοσης «Αγγελική Χατζημιχάλη» του Δήμου Αθηναίων το 2019 και τελικά, τα δώρισε στο Λ.Μ.Α. του Ε.Κ.Π.Α., όπου αναμένουν την προβολή και την αξιοποίησή τους.

Η ανακοίνωσή μου έχει τριπλό στόχο: Πρώτον, να παρουσιαστεί η διαδρομή της συγκεκριμένης συλλογής μέσα από την προσέγγιση της «βιογραφίας των αντικειμένων», αναδεικνύοντας τις αλλαγές στη χρήση και στη νοηματοδότησή τους ανάλογα με τις εκάστοτε αλλαγές του κοινωνικο-οικονομικού πλαισίου λειτουργίας τους. Δεύτερον, να επιχειρηθεί η ερμηνεία της συλλογής μέσα από τις έννοιες της επικοινωνιακής μνήμης των δημιουργών της και της πολιτισμικής μνήμης του Λ.Μ.Α., όπου τώρα εναπόκειται. Τρίτον, να διατυπωθούν κάποιες σκέψεις και προτάσεις για την αξιοποίηση του πολύτιμου αυτού πολιτισμικού υλικού, μέσα από την κατάλληλη έκθεση και μελέτη του, έτσι ώστε να μπορεί να εισάγει τους επισκέπτες και ερευνητές του στον κόσμο των προσφύγων της Ανατολικής Ρωμυλίας. Έτσι θα αποτελέσει χώρο μύησης των χρηστών και επισκεπτών της, στις διαδρομές και στους τρόπους ανασυγκρότησης της ζωής και της ταυτότητας των προσφύγων, ενός θέματος καίριου στη σημερινή εποχή για την ελληνική και την παγκόσμια κοινότητα.

Ξένια Πολίτου

Επιμελήτρια Συλλογής Νεοελληνικού Πολιτισμού
Μουσείο Μπενάκη
politou@benaki.gr

Από την αλήθεια του επιμελητή στην αλήθεια των αντικειμένων. Λίγες σκέψεις για τα ενδυματολογικά σύνολα των μουσειακών συλλογών και εκθέσεων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι ελληνικές τοπικές ενδυμασίες αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο κάθε εθνογραφικής συλλογής σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο. Οι έρευνες που δημοσιεύτηκαν κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα έχουν συμβάλει στην πληρέστερη γνώση της σύνθεσής τους –γεγονός που αντικατοπτρίζεται στις παρουσιάσεις τους– και η ανάπτυξη της μουσειογραφίας και της προληπτικής συντήρησης έχει κατά πολύ βελτιώσει τους τρόπους έκθεσής τους με τη χρήση νέων τύπων μουσειακών κουκλών, προθηκών, κατάλληλων φωτισμών, κ.λπ. Η επιστήμη της μουσειολογίας έχει επίσης συμβάλει στην ένταξή τους σε πιο ενδιαφέρουσες μουσειακές αφηγήσεις απ' ό,τι στο παρελθόν. Όμως, από τις πρώτες παρουσιάσεις τους στις αρχές του 20ού αιώνα έως σήμερα ο τρόπος προσέγγισής τους από τους επιμελητές δεν έχει ιδιαίτερα εξελιχθεί: Η σύνθεση των συνόλων αυτών, αν δεν υπαγορεύεται από τον ίδιο τον προκάτοχό τους −αν δηλ. δεν εισάχθηκαν στη συλλογή ως συγκροτημένα σύνολα από τον πρώην χρήστη τους− είναι ακόμα δημιούργημα ενός περισσότερο ή λιγότερο μελετημένου επιμελητή.

Το ζήτημα της σύνθεσης των ελληνικών ενδυμασιών θα επιχειρήσει να διερευνήσει η παρούσα εισήγηση: Σε τι βαθμό οι φορεσιές των ελληνικών μουσείων αποτελούν σύνολα τα οποία δημιουργήθηκαν από τους χρήστες τους; Οι συνδυασμοί των επιμέρους εξαρτημάτων αποτέλεσαν επιλογή των ατόμων που τις φόρεσαν σε συγκεκριμένες περιστάσεις του βίου τους, πάντα στο πλαίσιο μιας συγκεκριμένης κοινωνικής συνθήκης; Ή αποτελούν συνθέσεις ενός επιμελητή, ο οποίος συνδυάζει, με γνώση και μελέτη της βιβλιογραφίας και των αρχειακών πηγών, ενδύματα της συλλογής του, με στόχο την πληρέστερη και πλουσιότερη, πάντα, εκδοχή της τοπικής ενδυμασίας που επιχειρεί να εκθέσει; Πόσο κοντά στη βιωμένη ιστορία των αντικειμένων είναι η «σκηνοθετημένη» παρουσίαση των ενδυμασιών από τους επιμελητές;

Με αφετηρία τις πραγματικές και τις «κανονιστικές» συνθέσεις των τοπικών ενδυματολογικών συνόλων των ελληνικών μουσείων, η εισήγηση θα προσπαθήσει να φωτίσει τις διαφορετικές προσεγγίσεις του θέματος, που στην ουσία αποτελούν διαφορετικές μουσειακές αφηγήσεις με όχημα το ένδυμα.

Εύη-Μαρία Πιτσιάβα

Δρ. Πολιτισμικής Τεχνολογίας & Επικοινωνίας
Πανεπιστημιακή Υπότροφος Τμήματος Μουσειολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών
empi@upatras.gr, ctd10006@aegean.gr

Λαϊκός πολιτισμός σε Ελληνο-Αμερικάνικα μουσεία

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα ελληνο-αμερικάνικα μουσεία εμφανίστηκαν από τα μέσα της δεκαετίας του ’80 και παρουσιάζουν εκθεσιακή άνθιση την τελευταία δεκαετία. Εντάσσονται στον ευρύτερο τύπο των μουσείων υβριδικών κοινοτήτων, ή αλλιώς θα μπορούσαμε να πούμε, στα μουσεία «φυτρών».

Σε γενικές γραμμές, τα μουσεία «φυτρών» διαφέρουν από τα μουσεία ιστορίας της μετανάστευσης, επειδή εστιάζουν σε μεμονωμένες ροές από συγκεκριμένες περιοχές ή χώρες, λειτουργούν ως σύνδεσμοι με τις μακρινές πατρίδες και έχουν συχνά στηριχτεί στις πρωτοβουλίες πολιτιστικών συλλόγων και επιφανών μελών τους για την τήρηση αρχείων και συλλογών, τη μεταφορά και αναβίωση εθίμων και την οργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων. Από την άλλη μεριά, μοιάζουν μαζί τους στον τρόπο που περιγράφουν το ταξίδι, την άφιξη, την ένταξη και την άνθιση των μεταναστευτικών κοινοτήτων, και που εξαίρουν τη σημασία της συνεισφοράς τους στο νέο κράτος.

Στις συλλογές των ελληνο-αμερικάνικων μουσείων βρίσκονται μεταξύ άλλων αντικείμενα λαογραφικού ενδιαφέροντος, όπως έργα λαϊκής τέχνης, παραδοσιακές ενδυμασίες, υφάσματα, κοσμήματα, μουσικά όργανα κ.ά., αλλά και προσωπικά αντικείμενα. Παρόμοια αντικείμενα εκτίθενται και σε έκτακτες εκθέσεις στο εξωτερικό από άλλα μουσεία και αφορούν στην ελληνική διασπορά, αλλά και σε εκθεσιακές ενότητες των μουσείων ιστορίας της μετανάστευσης. Δηλαδή, σε ένα βαθμό, η εκθεσιακή τους χρήση έχει κανονικοποιηθεί. Επιπλέον, το πρόγραμμα εκδηλώσεών τους είναι

συνυφασμένο με παραδοσιακούς εορτασμούς, και σε ορισμένες περιπτώσεις με τοπικά φεστιβάλ. Στην εισήγηση συγκεντρώνονται ιστορικά στοιχεία για τη λειτουργία και τη δραστηριότητα τους, αναλύονται οι ερμηνευτικές προσεγγίσεις που υιοθετούν και αφορούν στον λαϊκό πολιτισμό, και αποτιμάται ο ρόλος του (όπως διαμεσολαβείται από το ελληνο-αμερικάνικο μουσείο ως θεσμό) στη διαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων εντός της τοπικής κοινότητας, αλλά και των σχέσεων αυτής τόσο με την ευρύτερη ελληνική διασπορά, όσο και με άλλες κοινότητες αποδήμων ή/και μεταναστών ενδεχομένως.

Αλεξάνδρα Μπολότη

Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης
Μουσειολόγος
alexandra.boloti@gmail.com

Διερευνώντας τον ρόλο της συντήρησης στη διάσωση και ανάδειξη του λαϊκού πολιτισμού: Η περίπτωση της έκθεσης του ΜΕΛΤ «Άνθρωποι και εργαλεία. Όψεις της εργασίας στην προβιομηχανική εποχή»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανακοίνωση βασίζεται στα αποτελέσματα της επιτόπιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε στη μόνιμη έκθεση του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης «*Άνθρωποι και Εργαλεία. Όψεις της Εργασίας στην Προβιομηχανική Κοινωνία»*, στο κτίριο της οδού Πανός στην Πλάκα, με σκοπό τη διερεύνηση της συμβολής του ειδικευμένου Συντηρητή στη διατήρηση των αντικειμένων της Συλλογής, και στη διαμόρφωση του νοηματικού και χωρικού σχεδιασμού της έκθεσης. Η έρευνα αποτελεί τμήμα της διπλωματικής μου εργασίας, που εκπονήθηκε τον Ιούνιο του 2018 στο πλαίσιο του Διατμηματικού Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Μουσειακές Σπουδές» του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Δεδομένου ότι η συγκεκριμένη έκθεση αποτελεί μέχρι και σήμερα ένα *σημαντικό δείγμα μιας διαφορετικής μουσειακής ερμηνευτικής προσέγγισης του λαϊκού πολιτισμού,* με τα αντικείμενα να εντάσσονται σε ένα κατά βάση ανθρωποκεντρικό πλαίσιο αφήγησης, η έρευνα κατέγραψε και

αξιολόγησε τις εργασίες που πραγματοποιήθηκαν από το επιστημονικό προσωπικό Συντήρησης του Μουσείου, αλλά και από εξωτερικούς συνεργάτες. Παράλληλα, κατέγραψε τα αποτελέσματα της διεπιστημονικής συνεργασίας ανάμεσα στον Συντηρητή και το υπόλοιπο προσωπικό του Μουσείου. Με κύριο άξονα λοιπόν τον σύγχρονο ρόλο του Συντηρητή Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης στο Μουσείο, σκοπός της ανακοίνωσης είναι η ανάδειξη του βαθμού εμπλοκής του Συντηρητή στην έκθεση, και ιδιαίτερα στον τρόπο παρουσίασης των αντικειμένων, στη διαμόρφωση του εκθεσιακού αφηγήματος και της επικοινωνιακής πολιτικής του μουσείου, εξάγοντας χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με τη συμβολή των Συντηρητών στη μουσειακή εκθεσιακή πρακτική.

Ελευθερία Σταυριανού

Φιλόλογος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
Διπλωματούχος του ΠΜΣ «Παιδικό Βιβλίο και Παιδαγωγικό Υλικό»
elehstavrianou@yahoo.gr

«Η Παράδοση δε μυρίζει ναφθαλίνη, πλάθεται σαν πλαστελίνη»: Εκπαιδευτικός Φάκελος για το Λαογραφικό Μουσείο του Λυκείου Ελληνίδων Ρόδου «Εργάνη Αθηνά»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διαλεκτική των όρων «λαϊκός πολιτισμός» και «εκπαίδευση» έχει τροφοδοτήσει τα τελευταία χρόνια έναν επιστημονικό διάλογο, του οποίου η προβληματική επικεντρώνεται σε δύο σημεία: Αφενός στο ενδιαφέρον που μπορεί να προκαλέσει σήμερα ο λαϊκός πολιτισμός των προβιομηχανικών κοινωνιών, ο οποίος δεν αποτελεί ζωτικό κομμάτι της καθημερινότητας των μαθητών· Αφετέρου στους τρόπους με τους οποίους τόσο η τυπική όσο και η άτυπη/μη τυπική εκπαίδευση μπορούν να νοηματοδοτήσουν πτυχές μια υλικής πραγματικότητας, διαστάσεις ενός πολιτιστικού «γίγνεσθαι» και σχέσεις ενός κοινωνικού πλέγματος, που δεν υφίστανται πια και αποτελούν terra incognita για μαθητές γεννημένους και μεγαλωμένους στον 21ο αιώνα, οι οποίοι μάλιστα περιγράφονται ως οι πλέον ευάλωτοι αποδέκτες μηνυμάτων και καταναλωτές προϊόντων μαζικής κουλτούρας και υποκουλτούρας της πολιτιστικής βιομηχανίας.

Ένας εναλλακτικός τρόπος σύνδεσης του λαϊκού πολιτισμού με την εκπαίδευση είναι η μουσειακή αγωγή, που υπάγεται στις μορφές της άτυπης εκπαίδευσης και προσφέρει στους μαθητές μια πιο βιωματική και διαδραστική εμπειρία μάθησης από αυτές που βιώνουν εντός του σχολικού περιβάλλοντος. Η επαφή των μαθητών με τον λαϊκό πολιτισμό συντελείται κατά βάση στα λαογραφικά μουσεία της χώρας. Τα τελευταία, ως χώροι πολιτισμού, εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας έχουν υιοθετήσει σύγχρονες μουσειολογικές προσεγγίσεις, ενσωματώνοντας στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό τους καινοτόμα εργαλεία, που μεταξύ άλλων περιλαμβάνουν και φορητό δανειστικό παιδαγωγικό υλικό. Σε αυτήν την τυπολογία εντάσσονται οι εκπαιδευτικοί φάκελοι, που αξιοποιούνται στο πλαίσιο προετοιμασίας εκπαιδευτικών και μαθητών για επικείμενη επίσκεψη στο μουσείο.

Στην παρούσα εισήγηση παρουσιάζουμε παιδαγωγικό υλικό για τον λαϊκό πολιτισμό και τη λαϊκή τέχνη. Ειδικότερα, εκπονούμε σχέδιο δράσεων και υλικού για τον Εκπαιδευτικό Φάκελο «Η Παράδοση δε μυρίζει ναφθαλίνη, πλάθεται σαν πλαστελίνη», εμπνευσμένο τόσο από τα τεκμήρια υλικού πολιτισμού που εκτίθενται στο Λαογραφικό Μουσείο του Λυκείου Ελληνίδων Ρόδου «Εργάνη Αθηνά», όσο και από τη φιλοσοφία του παραπάνω φορέα. Άξονας που διατρέχει τον σχεδιασμό του παιδαγωγικού υλικού είναι η ιδέα ότι η λαϊκή παράδοση βιώνεται από τον σύγχρονο άνθρωπο ως «ζώσα παράδοση» που έχει κοινωνική αξία και περιεχόμενο.

Μαρία Γ. Βενιζελέα

Ιστορικός - Μουσειολόγος

Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Υπηρεσία Μουσείων

VenizeleaM@piraeusbank.gr

«Διά χειρός Κουρτζή». Με αφορμή μια έκθεση

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, μέσω του προγράμματος δράσης των μουσείων του στην ελληνική περιφέρεια, στηρίζει και προάγει τη διάσωση και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, με έμφαση στη βιοτεχνική και βιομηχανική τεχνολογία. Στην προσπάθειά του να ανταποκριθεί στις ανάγκες του συνεχώς μεταβαλλόμενου πολιτισμικού περιβάλλοντος και να

αναδείξει στοιχεία της τοπικής ιστορίας, εγκαινίασε τον Ιούλιο του 2018 την περιοδική έκθεση «Διά χειρός Κουρτζή», στο Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου, στην Αγία Παρασκευή.

Σκοπός της έκθεσης, που οργανώθηκε με την επιστημονική συνδρομή του Κέντρου Μελέτης Νεώτερης Κεραμεικής, ήταν να φωτίσει όχι μόνο πτυχές της πολύχρονης διαδρομής της οικογένειας αγγειοπλαστών Κουρτζή, από το 1820 μέχρι τις μέρες μας, αλλά και τεχνικές που σχετίζονται με την πορεία της αγγειοπλαστικής στο νησί της Λέσβου. Δεκαέξι *μπατές* (μικρές αποθήκες όπου παρέμεναν οι ελιές μέχρι την άλεσή τους) φιλοξένησαν περισσότερα από εκατό χαρακτηριστικά κεραμικά της οικογένειας Κουρτζή από τον 19ο αιώνα έως σήμερα, οπτικοακουστικό υλικό, αυθεντικές φωτογραφίες, βιβλία και αρχεία, με φόντο προσωπικές ιστορίες και ιστορικά γεγονότα της εκάστοτε περιόδου, ενισχύοντας περαιτέρω την εκθεσιακή αφήγηση.

Οι επισκέπτες ξεκινούσαν την περιήγησή τους από τα αγγειοπλαστικά εργαστήρια που αναπτύχθηκαν και εξελίχθηκαν με την πάροδο του χρόνου στο νησί. Ακολουθούσε η παρουσίαση των έξι διαδοχικών γενεών μέσα από τα έργα με την υπογραφή Κουρτζή. Εκπαιδευτικό έντυπο υλικό για παιδιά και οικογένειες, συνέδεε αντικείμενα της περιοδικής έκθεσης με μόνιμα εκθέματα του Μουσείου. Παράλληλα, η εμπειρία των επισκεπτών στον Μουσειακό χώρο εμπλουτιζόταν μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων, εργαστηρίων, ομιλιών και δράσεων με θέμα την κεραμική.

Η έκθεση, την οποία επισκέφθηκαν περισσότεροι από 9.000 ενήλικες και παιδιά, έδωσε την ευκαιρία στο κοινό να ενισχύσει τις γνώσεις του σχετικά με το πολιτιστικό απόθεμα του νησιού.

9. Η ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ ΩΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΪΟΝ

Αικατερίνη Σ. Μάρκου

Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
amarkou@he.duth.gr

Πολιτιστικός τουρισμός και λαϊκή τέχνη: μια αμφίδρομη δυναμική σχέση

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί ένα πεδίο παραγωγής και αναπαραγωγής των πολλαπλών μορφών πολιτισμού στο παρόν εμπλέκοντας στη διαδικασία αυτή τοπικούς και εθνικούς δρώντες –ως παραγωγούς και ως καταναλωτές- με τους τουρίστες στη ματιά των οποίων εκτίθενται τα πολιτιστικά προϊόντα. Οι ποικίλες προσεγγίσεις για τη σχέση πολιτισμού και τουρισμού καταδεικνύουν την πολυσύνθετη φύση αυτής της σχέσης με άμεσες συνέπειες στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτισμικές πραγματικότητες ενός τόπου, μιας περιοχής και ολόκληρης της χώρας. Στην παρούσα εισήγηση πρόκειται να παρουσιάσουμε τους τρόπους με τους οποίους ο τουρισμός χρησιμοποιεί τις διάφορες πτυχές της λαϊκής τέχνης η οποία αποτελεί βασική πηγή άντλησης θεμάτων για τη διαμόρφωση αναπαραστατικών συλλογικών ταυτοτήτων που προσφέρονται για κατανάλωση. Μέσω του τουριστικού μηχανισμού (marketing, διαφήμιση) η λαϊκή τέχνη ξανα-ανακαλύπτεται και επανανοηματοδοτείται τόσο από τους δημιουργούς (παλιούς και νέους) όσο και από τους πολιτιστικούς φορείς και λαμβάνει ενεργητικό ρόλο στους σχεδιασμούς τοπικής ανάπτυξης. Η σύνδεση μεταξύ λαϊκής τέχνης, τουρισμού και τοπικής ανάπτυξης θα μας απασχολήσει μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα δράσεων και χάραξης τουριστικής πολιτικής από την μεταπολιτευτική περίοδο του περασμένου αιώνα μέχρι τις μέρες μας. Επίσης, μέσα από την οπτική της τριμερούς αυτής σχέσης μας ενδιαφέρει να δούμε τα ίδια τα λαϊκά τεχνήματα τα οποία ως υλική έκφραση του λαϊκού πολιτισμού ή ως σύμβολα αλλά και ως προϊόντα της τουριστικής βιομηχανίας αποκτούν νέες ιδιότητες, χρήσεις και νοήματα ενώ ταυτόχρονα, διαμορφώνουν την ατμόσφαιρα των τουριστικών συναντήσεων.

Αναστασία Χάματσου

Διδακτόρισσα του Τμήματος Πολιτικών Επιστημών και Ιστορίας
Πάντειο Πανεπιστήμιο
aha@ucy.ac.cy

Συντήρηση και ανάδειξη παραδοσιακών τεχνών μέσα από προγράμματα πολιτιστικής εκπαίδευσης και βιωματικού τουρισμού: η περίπτωση του Οικομουσείου Μαραθάσας (Τρόοδος, Κύπρος)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Ορεινός όγκος του Τροόδους, ο οποίος καταλαμβάνει το 25% της έκτασης της Κυπριακής Δημοκρατίας, έχει διαχρονικά επιδείξει πλούσια ιστορία και σημαντικό πολιτισμό, απότοκα και της ιδιαιτερότητας του γεωφυσικού περιβάλλοντος (πλούσιοι υδάτινοι πόροι, δασώσεις βλάστηση, παγκόσμιας σημασίας βιοποικιλότητα, μοναδικός ορυκτός- γεωλογικός πλούτος). Εντούτοις, λόγω της αστυφιλίας, η οποία ενισχύθηκε από τη διαχρονική εγκατάλειψη των ορεινών κοινοτήτων από μέρους της πολιτείας, η περιοχή έχει υποστεί πληθυσμιακή αποψίλωση με αποτέλεσμα οι 115 κοινότητες του Τροόδους να αριθμούν σήμερα μόλις 27.000 κατοίκους. Ως αποτέλεσμα του δημογραφικού αυτού μαρασμού, πέρα από την υποχώρηση της οικονομίας και της εν γένει επιχειρηματικής - επαγγελματικής δραστηριότητας παρατηρείται γενικότερη συρρίκνωση του ιδιαίτερου, διακριτού ορεινού πολιτισμού του Τροόδους. Το πρόγραμμα για τη συγκρότηση ενός πρότυπου Οικομουσείου στην περιοχή της Ν. Μαραθάσας (Άγιος Δημήτριος, Καμινάρια, Τρεις Ελιές, Λεμύθου) σκοπό έχει, μέσα από μία ολιστική και διαθεματική προσέγγιση, να συνδέσει και να αναδείξει τον λαϊκό πλούτο της περιοχής στηρίζοντας και αναβαθμίζοντας τις υπάρχουσες δραστηριότητες και αναβιώνοντας άλλες που έχουν ατονήσει. Συγκεκριμένα, αναφερόμαστε στην πλούσια παράδοση των τοπικών αγροτροφίμων - γαστρονομικός πολιτισμός της περιοχής, της αγγειοπλαστικής του κόκκινου πηλού, της βυρσοδεψίας, της ξυλογλυπτικής και της αγιογραφίας. Στο πλαίσιο του Οικομουσείου (Open Air Museum) θα γίνεται καταγραφή, διάσωση και μετάδοσης αυτής της κληρονομημένης γνώση μέσα από τα ειδικά διαμορφωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα πολιτιστικής παιδείας - «Πολιτιστικό Σχολείο».

Επιπρόσθετα, διαμορφώνονται προγράμματα βιωματικού τουρισμού, μέσα στο πλαίσιο του νέου ιδιότυπου ορεινού τουριστικού προϊόντος που προωθείται στην Εθνική Στρατηγική Ανάπτυξης των Ορεινών Κοινοτήτων.

10. ΝΕΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ, ΨΗΦΙΑΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΛΑΪΚΗ ΤΕΧΝΗ

Κώστας Δαμιανίδης

Αρχιτέκτων, Δρ. Ιστορίας Ναυπηγικής
dimoulask@yahoo.gr

Ελένη Μαΐστρου

Αρχιτέκτων, Ομότιμη Καθηγήτρια Αρχιτεκτονικής Σχολής ΕΜΠ
emaistrou@arch.ntua.gr

Παρασκευή – Μυρσίνη Νάσιου

Πολιτικός Επιστήμων - Σύμβουλος Διαχείρισης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Κατερίνα Παπαδοπούλου

Δρ. Νομικός

Ανδρέας Παπασαλούρος

Επίκουρος Καθηγητής Τμήματος Μαθηματικών
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
andpapas@aegean.gr

Κωνσταντίνος Σερράος

Καθηγητής Αρχιτεκτονικής Σχολής ΕΜΠ
kserraos@arch.ntua.gr

Λένα Στεφάνου

Δρ Αρχαιολόγος - Μουσειολόγος
stefanoueleni@gmail.com

Η ψηφιακή πλατφόρμα: Τα καΐκια και η ναυπηγική τέχνη στη νεότερη Πολιτιστική Κληρονομιά

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Σύλλογος Φίλων του Μουσείου Ναυπηγικών και Ναυτικών Τεχνών Αιγαίου, η Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού, το Σπουδαστήριο Πολεοδομικών Ερευνών της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ και το Εργαστήριο Διδακτικής Μαθηματικών και Τεχνολογιών Μάθησης του Τμήματος Μαθηματικών του Πανεπιστημίου Αιγαίου συνεργάζονται για να υλοποιήσουν την ψηφιακή πλατφόρμα «*Τα καΐκια και η ναυπηγική τέχνη στη νεότερη Πολιτιστική Κληρονομιά*».

Η πλατφόρμα έχει στόχους την προβολή και διεπιστημονική τεκμηρίωση της ναυπηγικής παράδοσης ως άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, την δημιουργία νέου υλικού υποστήριξης για την εγγραφή της ξυλοναυπηγικής τέχνης στον κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, την διακοπή της καταστροφής των αλιευτικών καϊκιών και την υποστήριξη της παραδοσιακής ξυλοναυπηγικής δραστηριότητας.

Στο πλαίσιο του έργου προσκαλούνται άνθρωποι του πολιτισμού, των μνημείων, των μουσείων, των επιστημών και των τεχνών να εκφράσουν τις απόψεις τους αναφορικά με τη θεματική του έργου. Επίσης, παρουσιάζεται τεκμηριωμένο οπτικό υλικό (φωτογραφίες και βίντεο) σχετικά με τη ναυπηγική και τα καΐκια. Ακόμη, υλικό χαρτογράφησης της ξυλοναυπηγικής παραγωγής και των καϊκιών που είναι σημαντικά για τη διάσωση της παράδοσης (κηρυγμένα ή μη ως μνημεία από το ΥΠΠΟΑ) και συμπληρωματικά τεκμήρια, που υποστηρίζουν την προσπάθεια διάσωσης της ναυπηγικής παράδοσης στην Ελλάδα.

Η πλατφόρμα «*Τα καΐκια και η ναυπηγική τέχνη στη νεότερη Πολιτιστική Κληρονομιά*» έχει τις αιγίδες της Περιφέρειας Βόρειου Αιγαίου, του Δήμου Ανατολικής Σάμου και του Ναυτικού Μουσείου Ελλάδος. Έχει αιτηθεί την αιγίδα και τη χρηματοδότηση του ΥΠΠΟΑ, ενώ έχει την υποστήριξη πολλών άλλων Ιδρυμάτων και συλλογικών φορέων.

Μαριεύη Μαστοράκη

Ιστορικός τέχνης
mmarievi@hotmail.gr

Από το νήμα… στο vector:
Το σεμεδάκι και το κέντημα στις γραφιστικές εφαρμογές

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

«Το Graphic Design είναι μία λαϊκή τέχνη αλλά και μία πρακτική τέχνη… Με απλά λόγια είναι η τέχνη της οπτικοποιήσης ιδεών» Με αυτή τη φράση η διάσημη σχεδιάστρια οπτικής επικοινωνίας Jessica Helfand (2006:14) ορίζει τον Γραφιστικό σχεδιασμό.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μία τάση στη γραφιστική και ιδιαίτερα στον σχεδιασμό συσκευασιών τροφίμων, όπου σχέδια από τα είδη της λαϊκής τέχνης χρησιμοποιούνται απλοποιημένα και λειτουργούν στην πλαισίωση της τυπογραφίας, πολύ συχνά προτιμώνται μοτίβα της πλεκτικής και συγκεκριμένα της χειροποίητης δαντέλας (σεμεδάκι) αλλά και της κεντητικής. Η χειροποίητη δαντέλα και τα κεντήματα στην Ελλάδα είναι ένα από τα πιο δυναμικά είδη της λαϊκής τέχνης αφού επιβιώνει μέχρι και τις μέρες μας ως διακοσμητικό στοιχείο κατοικίες και στις εκκλησίες, ιδιαίτερα στην επαρχία.

Η επίδραση που ασκεί η λαϊκή τέχνη σε τομείς του Graphic Design απασχόλησε και τον καθηγητή της λαογραφίας Δημήτριο Λουκάτο, που δημοσίευσε το κείμενο *«Μια έκθεση τροφίμων: Λαογραφικό και Γλωσσολογικό κοίταγμα»* στην εφημερίδα Νέα Εστία το 1952 (Αλεξιάδης, 2006:27). Οι συσκευασίες τροφίμων παρουσιάζουν ενδιαφέρον ειδικά στις περιπτώσεις τοπικών προϊόντων, γιατί λειτουργούν ως οπτική ταυτότητα των εδεσμάτων ή των ποτών αλλά και της περιοχής από όπου παράγονται. Το ερώτημα που τίθεται είναι πώς οι σχεδιαστές συσκευασιών αναδεικνύουν την έννοια της τοπικότητας μέσω της λαϊκής τέχνης;

Αλέξανδρος Καπανιάρης

Δρ Ψηφιακής Λαογραφίας
Διδάσκων στο Ε.Α.Π. - Μεταδιδακτορικός Ερευνητής
Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
kapaniaris@yahoo.gr

Τα Κοινωνικά Μέσα Δικτύωσης στο πεδίο της Ψηφιακής Λαογραφίας: Το νέο κοινωνικό δίκτυο PLUGGY και ο λαϊκός ζωγράφος Νικόλαος Α. Χριστόπουλος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης διαδραματίζουν ένα σημαντικό ρόλο στο χώρο της ψηφιακής λαογραφίας τόσο όσο σαν ερευνητικό πεδίο, όσο και σαν μέσο ανάπτυξης και διάδοσης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Η δημιουργία της πανευρωπαϊκής πλατφόρμας κοινωνικής δικτύωσης PLUGGY (Pluggable Social Platform for Heritage Awareness and Participation), έχει σαν σκοπό η προώθηση της τοπικής και εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς, προσφέροντας στους χρήστες νέες υπηρεσίες επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης σε θέματα πολιτισμού. Οι χρήστες μπορούν να μοιράζονται τις πολιτιστικές εμπειρίες τους και τη γνώση τους για τον πολιτισμό του τόπου τους, συνεισφέροντας στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης. Ειδικά στην περίπτωση της λαογραφίας και των λαϊκών τεχνών, ένα τέτοιο μέσο κοινωνικής δικτύωσης μπορεί να αναδείξει την λαϊκή ζωγραφική. Ο Ν. Χριστόπουλος, ως ένας από τους τελευταίους λαϊκούς ζωγράφους της Μαγνησίας, που ως καραβομαραγκός στον οικογενειακό του ταρσανά, στα Πευκάκια του Βόλου, συνέχισε την παράδοση της πανάρχαιας ναυτικής τέχνης αποτελεί ένα πλούσιο περιεχόμενο για τέτοιου είδους πλατφόρμες που παρέχουν τη δυνατότητα συγγραφής πολυμεσικών εφαρμογών. Έτσι η πλατφόρμα PLUGGY μπορεί να εμπλουτιστεί και με θέματα των λαϊκών τεχνών.

Αλέξανδρος Καπανιάρης

Δρ Ψηφιακής Λαογραφίας
Διδάσκων στο Ε.Α.Π. - Μεταδιδακτορικός Ερευνητής
Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
kapaniaris@yahoo.gr

Χριστίνα - Μαρία Λαγογιάννη

Μεταπτυχιακό Ε.Α.Π. «Δημιουργική Γραφή»
xrimarlag@gmail.com

Ψηφιακές εκπαιδευτικές αφηγήσεις (digital storytelling): Η περίπτωση της φορεσιάς του Πύργου Ηλείας με τη χρήση playmobil

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εισήγηση αφορά την εφαρμογή της ψηφιακής αφήγησης (digital storytelling) στην περίπτωση της φορεσιάς του Πύργου Ηλείας με τη χρήση playmobil. Ειδικότερα, η εργασία εστιάζει στην εκπαιδευτική χρήση της ψηφιακής αφήγησης με προτεινόμενο διδακτικό σενάριο. Βασικός σκοπός είναι η εξοικείωση των μαθητών /μαθητριών με τον λαϊκό πολιτισμό και ειδικότερα με την παραδοσιακή φορεσιά, ανιχνεύοντας την εξέλιξή της από το παρελθόν στο παρόν και την ποικιλομορφία της από τόπο σε τόπο. Επιπλέον, η ψηφιακή αφήγηση η οποία εντάσσεται στο εκπαιδευτικό σενάριο στοχεύει στην απόκτηση της αισθητικής εμπειρίας από τους/τις μαθητές/τριες στη συνάντησή τους με τα δημιουργήματα του λαϊκού πολιτισμού και στη δημιουργική χρήση εργαλείων της τεχνολογίας και της πληροφορικής (όπως το stop motion video), ώστε με τη συνδρομή τους και μέσα από τις φιγούρες των Playmobil και το παιχνίδι ρόλων, να έρθουν κοντά με τη λαϊκή παράδοση. Επίσης, η πολύτροπη παρουσίαση του θέματος στοχεύει στην ικανότητα παραγωγής λογικών σκέψεων και συσχετισμών καθώς και εσωτερικών μαθησιακών διαδικασιών όπως η ετοιμότητα, η προσδοκία, η ανάκληση μνήμης, η επιλεκτική αντίληψη και η φαντασία. Κατ' αυτό τον τρόπο ενισχύεται η πολιτιστική συνείδηση των μαθητών/μαθητριών και η διατήρηση της γνώσης για την παραδοσιακή ενδυμασία, μετατρέποντας τα αποκτήματα της τέχνης του παρελθόντος σε γόνιμες δημιουργίες του σήμερα.

Μαρία Τρυψιάννη

Ιστορικός

Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης

στην «Ιστορική Έρευνα, Διδακτική και Νέες Τεχνολογίες» του Ιόνιου Πανεπιστημίου

mariatrips@hotmail.com

Ψηφιακά εργαλεία και ελληνικές τοπικές ενδυμασίες. Το παράδειγμα των ενδυμασιών της Έδεσσας και της Νάουσας (μέσα 19ου–αρχές 20ού αι.)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ενδυμασία, πέρα από τον πρακτικό της ρόλο (προστασία από τις καιρικές συνθήκες), αποτελεί στοιχείο που προβάλλει τα χαρακτηριστικά του τόπου και τις συνθήκες, κοινωνικές, οικονομικές κ.ά., που επικρατούν σε αυτόν σε μια δεδομένη χρονική περίοδο. Με βάση την παραπάνω θέση, η παρούσα εργασία, μέσω της Ψηφιακής Αφήγησης, έχει ως στόχο να αναδείξει συγκριτικά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ενδυμασιών της Έδεσσας και της Νάουσας από τα μέσα του 19ου έως τις αρχές του 20ού αιώνα. Με αφετηρία τη σχεδόν παράλληλη οικονομική ανάπτυξη των δύο αυτών αστικών κέντρων της Μακεδονίας κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, την κοινή πορεία τους, τις ιδιαιτερότητες των ανθρώπων της κάθε κοινωνίας χωριστά, αλλά και τη γεωγραφική τους θέση, γίνεται μια προσπάθεια σκιαγράφησης της κοινωνικής δομής και της οικονομικής κατάστασης όπως αυτές αποτυπώνονται στις ενδυματολογικές επιλογές των κατοίκων των περιοχών αυτών. Στο σημείο αυτό οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών μπορούν να διαδραματίσουν σπουδαίο ρόλο μέσω της προσπάθειας αναδιήγησης της Τοπικής Ιστορίας υπό το πρίσμα του λαϊκού πολιτισμού. Η δημιουργία ενός Ψηφιακού Εικονικού Μουσείου σχετιζόμενου με το θέμα μας θα δώσει νέα ώθηση στη σύζευξη της παράδοσης με τις Νέες Τεχνολογίες καθιστώντας τον παραδοσιακό ενδυματολογικό πολιτισμό πιο ελκυστικό στις νέες γενιές μέσω της Ψηφιακής Αφήγησης.

Δάφνη Κυριάκη-Μάνεση

Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχειονομίας
Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης
dkmanessi@uniwa.gr

Μάρκος Δενδρινός

Καθηγητής, Τμήμα Αρχειονομίας
Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης
mdendr@uniwa.gr

Αλεξάνδρα Τράντα

Ακαδημαϊκός Υπότροφος, Τμήμα Αρχειονομίας
Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης
atranta@uniwa.gr

Το θέμα του φοίνικα στην ελληνική τέχνη: Δημιουργία μιας οντολογίας

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη στοχεύει στη διερεύνηση τρόπων σύνδεσης πληροφοριών μέσα στον χώρο και τον χρόνο, που φέρουν κοινό χαρακτηριστικό το θέμα. Η σύνδεση αυτή επιτυγχάνεται με τη χρήση οντολογίας, ενώ το θέμα και η διαχρονικότητά του αντλούνται από τον φυτικό διάκοσμο που απαντάται σε όλες τις εκφάνσεις της τέχνης.

Η φυτική διακόσμηση έχει βαθιές ρίζες στην ελληνική τέχνη. Απαντάται ήδη από τη Νεολιθική εποχή και συνεχίζει μέχρι και σήμερα. Ιδιαίτερα ορισμένα φυτικά θέματα, όπως ο φοίνικας, που αποτελεί το θέμα της παρούσας μελέτης, εικονίζονται σχεδόν αδιάλειπτα, χάρη στον έντονα διακοσμητικό, αλλά και συμβολικό τους χαρακτήρα, ο οποίος, παρόλο που διαφοροποιείται, με βάση τα συμφραζόμενα κάθε εποχής, ωστόσο δεν παύει να υπάρχει. Φοίνικες απαντούν, μεταξύ πολλών άλλων, σε αγγεία της Μινωικής εποχής (Καμαραϊκός Ρυθμός), στην τοιχογραφία του Νειλοτικού τοπίου, σε σφραγιστικά

μυκηναϊκά δαχτυλίδια, στο γνωστό αγγείο Κλασικής εποχής που εικονίζει τη Λητώ να γεννά, αλλά και σε κρητικά κεντήματα, όπου κάποιες φορές εικονίζεται ως «δέντρο της ζωής».

Το θέμα του φοίνικα παρουσιάζεται εδώ, σε διαφορετικές κατηγορίες αντικειμένων, τα οποία είναι προϊόντα διαφορετικών εποχών και πολιτισμών. Η οπτικοποίησή του μέσα από τις γραφικές παραστάσεις του οντολογικού σχήματος καταδεικνύει τη συνέχιση του μοτίβου μέσα στον χώρο και τον χρόνο, επιτρέποντας έναν διαφορετικό τρόπο μελέτης της εξέλιξης των μοτίβων, της συχνότητας εμφάνισής τους και των διαφοροποιήσεων που προκύπτουν. Το παράδειγμα αυτό μπορεί να αποτελέσει ένα εργαλείο για τη μελέτη αντίστοιχων θεμάτων. Για τη δημιουργία της οντολογίας πραγματοποιήθηκε διεπιστημονική συνεργασία που οδήγησε στην εφαρμογή ενός πολυδύναμου ψηφιακού εργαλείου, το οποίο μπορεί να αποδειχθεί εξαιρετικά χρήσιμο για τις ανθρωπιστικές επιστήμες.

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΕΔΡΩΝ / LIST OF PARTICIPANTS

Birk Brown Nancy, Professor Emeritus and Former Curator and University Archivist at Kent State University (US), nancybirk3176@gmail.com

Blagojević Gordana, Ethnologist-Anthropologist, Institute of Ethnography, SASA, Serbia, gblagojevic@hotmail.com

Fromm Annette B., Museum specialist and folklorist Coordinator, Assistant Professor of Museum Studies at Florida International University, Past President of the International Committee of Museums of Ethnography (ICME), an international committee of the International Council of Museums, and Chair of the Florida Folklife Council, annettefromm@hotmail.com

Puchner Walter, Ομότιμος Καθηγητής ΕΚΠΑ, wpochn@theatre.uoa.gr

Willis Lansdale Christine, Ceramic Artist American Farm School, clwillis1955@gmail.com

Ανδριανοπούλου Παναγιώτα, Εθνολόγος-Λαογράφος, Προϊσταμένη Τμήματος Συλλογών, Έρευνας και Τεκμηρίωσης Λαϊκής Τέχνης Μουσείου Νεότερου Ελληνικού Πολιτισμού, p_andrian73@hotmail.com,pandrianopoulou@culture.gr

Αντζουλάτου-Ρετσίλα Ευρυδίκη, Ομότιμη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, eretsila@otenet.gr

Βαρβούνης Μανόλης, Καθηγητής Λαογραφίας, Διευθυντής Εργαστηρίου Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δ.Π.Θ., mvarv@otenet.gr

Βενιζελέα Μαρία, Ιστορικός-Μουσειολόγος, Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Υπηρεσία Μουσείων, VenizeleaM@piraeusbank.gr

Βερβέρης Αντώνης, Ακαδημαϊκός Υπότροφος, Τμήμα Μουσικών Σπουδών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, antonis_ververis@yahoo.com

Βρέλλη-Ζάχου Μαρίνα, Καθηγήτρια Λαογραφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, mvrelli@uoi.gr, marinavrelli1@gmail.com

Γκαλέτσης Αριστείδης, Ιστορικός, arisgal2003@yahoo.gr

Γκουρβέλου Τίνα, Αρχαιολόγος Α, Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, tinagourvelou@gmail.com

Γοδόση Ζωή, Επίκουρη Καθηγήτρια Ιστορίας Νεότερης Ελληνικής Τέχνης, Τμήμα Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών-Σχολή Καλών Τεχνών Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, zgodosi@uowm.gr

Γουλιμάρης Δημήτριος, Καθηγητής, Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, dgoulima@phyed.duth.gr

Δαλιανούδη Ρενάτα, Μουσικολόγος, PhD Εθνομουσικολογίας, Ε.Κ.Π.Α., Λέκτορας Λαογραφίας, Τμ. Ιστορίας & Αρχαιολογίας, Παν/μιο Ιωαννίνων, Καθηγήτρια-Σύμβουλος, Ελληνικό Ανοιχτό Παν/μιο, rdalian@uoi.gr, renatadalianoudi@gmail.com

Δαμιανίδης Κώστας, Αρχιτέκτων, Δρ. Ιστορίας Ναυπηγικής, kostasdamia@gmail.com

Δενδρινός Μάρκος, Καθηγητής, Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, mdendr@uniwa.gr

Ευσταθιάδου Μυροφόρα, Δρ Λαογραφίας, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, farospontion@yahoo.gr, myrofora.efstath@gmail.com

Καπανιάρης Αλέξανδρος, Δρ Ψηφιακής Λαογραφία, Διδάσκων στο Ε.Α.Π., Μεταδιδακτορικός Ερευνητής Τ.Ι.Ε. Δ.Π.Θ., kapaniaris@yahoo.gr

Κατσαδώρος Γιώργος, Αναπληρωτής Καθηγητής Λαογραφίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, katsadoros@rhodes.aegean.gr

Κούγκουλος Θανάσης, ΕΔΙΠ, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, akougkou@he.duth.gr

Κούζας Γιώργος, Δρ Λαογραφίας, Διδάσκων στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, g.kouzas@yahoo.gr

Κράββα Βασιλική, Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, valia.kravva@gmail.com

Κτώρη Μαρία, Υποψ. διδάκτορας Πανεπιστημίου Κύπρου, maria.ktori1@gmail.com

Κυριάκη-Μάνεση Δάφνη, Καθηγήτρια, Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, dkmanessi@uniwa.gr

Κυριακίδης Αναστάσιος, Εμπ. Λαογράφος – ερευνητής, filippoitasos@yahoo.gr

π. Κωνσταντής Σπυρίδων, Λειτουργιολόγος, υπ. Διδάκτωρ Θεολογικής Σχολής ΕΚΠΑ, Κληρικός Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών,konstantispyros@gmail.com

Λαγογιάννη Χριστίνα – Μαρία, Μεταπτυχιακό Ε.Α.Π. «Δημιουργική Γραφή», xrimarlag@gmail.com

Λούρη Χριστίνα, Υποψήφια Διδάκτωρ Νεοελληνικής Φιλολογίας ΕΚΠΑ, kristi.lou@hotmail.com

Μαΐστρου Ελένη, Αρχιτέκτων, Ομότιμη Καθηγήτρια Αρχιτεκτονικής Σχολής ΕΜΠ, emaistrou@arch.ntua.gr

Μάντακα Χρύσα, Επίκουρη Καθηγήτρια Σκηνογραφίας - Ενδυματολογίας, Τμήμα Θεάτρου ΑΠΘ, Σκηνογράφος - Ενδυματολόγος, διδάκτορας Θεάτρου, chmantak@thea.auth.gr

Μάργαρη Ζωή, Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, margari@academyofathens.gr

Μάρκου Αικατερίνη, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, amarkou@he.duth.gr

Μαστοράκη Μαριεύη, Ιστορικός τέχνης, mmarievi@hotmail.gr

Μαχά-Μπιζούμη Νάντια, Επίκουρη Καθηγήτρια Λαογραφίας, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, nantia.macha@gmail.com

Μπαζμαδέλης Άρης, Μουσικός - Βιβλιοθηκονόμος, Διδάσκων Τμήματος Μουσικών Σπουδών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, bazma@mus.auth.gr

Μπολότη Αλεξάνδρα, Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης, Μουσειολόγος, alexandra.boloti@gmail.com

Νάσιου Παρασκευή – Μυρσίνη, Πολιτικός Επιστήμων, Σύμβουλος Διαχείρισης, Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Παπαδοπούλου Κατερίνα, Δρ. Νομικής

Παπακυπαρίσσης Αναγνώστης, Υπ. Δρ Λαογραφίας ΕΚΠΑ, apapakip@gmail.com

Παπασαλούρος Ανδρέας, Επίκουρος Καθηγητής Τμήματος Μαθηματικών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, andpapas@aegean.gr

Πασιόπουλος Γεώργιος, Υπ. Διδάκτορας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου (Π.Τ.Δ.Ε.), pasio-gio@hotmail.com

Πιτσιάβα Εύη-Μαρία Δρ. Πολιτισμικής Τεχνολογίας & Επικοινωνίας, Πανεπιστημιακή Υπότροφος Τμήματος Μουσειολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών, empi@upatras.gr, ctd10006@aegean.gr

Πολίτου Ξένια, Επιμελήτρια Συλλογής Νεοελληνικού Πολιτισμού, Μουσείο Μπενάκη, politou@benaki.gr

Πουλάκης Νίκος, Διδάκτορας, Εργαστήριο Εθνομουσικολογίας και Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας Τμήμα Μουσικών Σπουδών, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, nick.poulakis@music.uoa.gr

Προκοπίου Μαρία, Εκπαιδευτικός – Συγγραφέας, Med Επιστήμες Αγωγής και Νέες Τεχνολογίες – Ειδική Αγωγή, maria92teach@gmail.com

Ράντος Μιχάλης, Τμήμα Επιστήμης Φυσικής Αγωγής & Αθλητισμού, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, mikeran63@gmail.com

Ράπτου Ευαγγελία, Μεταδιδακτορική Ερευνήτρια, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, raptoueva@yahoo.gr

Ριζοπούλου-Ηγουμενίδου Ευφροσύνη, Ομότιμη Καθηγήτρια, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου, Ιδρυτικό Μέλος και Αντιπρόεδρος της Κυπριακής Ακαδημίας Επιστημών, Γραμμάτων και Τεχνών, aregoume@ucy.ac.cy

Σερράος Κωνσταντίνος, Καθηγητής Αρχιτεκτονικής Σχολής ΕΜΠ, kserraos@arch.ntua.gr

Σταυριανού Ελευθερία, Φιλόλογος Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Διπλωματούχος του ΠΜΣ «Παιδικό Βιβλίο και Παιδαγωγικό Υλικό», elehstavrianou@yahoo.gr

Σταύρου Αρχοντία – Δανάη, Sociologist, Adults Education Med, Educational Methods Specialist, Researcher, Department of Sales & Quality Management, danae.stavrou89@gmail.com

Στεφάνου Λένα, Δρ Αρχαιολόγος-Μουσειολόγος, stefanoueleni@gmail.com

Στούκης Γεώργιος, Υποψήφιος Διδάκτωρ Λαογραφίας Δ.Π.Θ., gstoukis@yahoo.gr

Σχοινά Κατερίνα, Φιλόλογος - Δημοσιογράφος Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Λαογραφίας

Τμήμα Φιλολογίας - Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών – ΕΚΠΑ, katerinasxoina@gmail.com

Τράντα Αλεξάνδρα, Ακαδημαϊκός Υπότροφος, Τμήμα Αρχειονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης, atranta@uniwa.gr

Τρυψιάννη Μαρία, Ιστορικός, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης στην «Ιστορική Έρευνα, Διδακτική και Νέες Τεχνολογίες» του Ιόνιου Πανεπιστημίου, mariatrips@hotmail.com

Τσάμπουρας Θεοχάρης, Διδάκτορας Βυζαντινής Αρχαιολογίας ΑΠΘ, Υποψήφιος Διδάκτορας Ιστορίας της Τέχνης, Τμήμα Εικαστικών και Εφαρμοσμένων Τεχνών, Σχολή Καλών Τεχνών, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ttsampouras@uowm.gr

Τσιόδουλος Στέφανος, Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Πλαστικών Τεχνών και Επιστημών της Τέχνης, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, stsiodou@uoi.gr

Τσούκας Νίκος, Κοινοτάρχης Μακρινίτσας Πηλίου (1990 – 2002), ntsoukas@gmail.com

Φευγαλάς Στέφανος, Υποψήφιος διδάκτορας, Τμήμα Μουσικών Σπουδών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, fevgalas.stefanos@gmail.com

Φλωράκη Αναστασία, Φιλόλογος – Μεταπτυχιακό Δίπλωμα στη Λαογραφία, anastasia.floraki1986@gmail.com

Φλωράκης Αλέκος, Δρ Εθνολόγος-Λαογράφος, alflorakis@hotmail.com

Χάματσου Αναστασία, Διδακτόρισσα του Τμήματος Πολιτικών Επιστημών και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, aha@ucy.ac.cy

Χατζηττοφή Πετρούλα, Ειδική Επιστήμονας Έρευνας - Ερευνητική Μονάδα Αρχαιολογίας, Πανεπιστήμιο Κύπρου, ar04ph1@gmail.com

Χρυσανθοπούλου Βασιλική, Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Λαογραφίας, ΕΚΠΑ - Διευθύντρια Λαογραφικού Μουσείου και Αρχείου, vchrys@phil.uoa.gr, chryssanthopoulou@yahoo.co.uk

ISBN 978-618-84595-4-0

μαγνήτων
Τέχνες λαϊκές

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΙΔΙΟΜΕΛΟΝ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΡΑΚΗΣ

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΗ
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ
& ΑΛΜΥΡΟΥ

ΜΑΓΝΗΤΩΝ ΚΙΒΩΤΟΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ
ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
& ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ